

1935 Neljateistkümnes aastakäik Nr. 2—3

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetussekreter

Joh. V. Veski

Tartu 1935

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. Joh. Aavik, Villem Grünthal-Ridala 50-aastaseks saamise puhul	41
2. P. Ariste, Kai Donner †	45
3. A. Raun, Zoltán Gombocz † I. V 1935	47
4. J. Mägiste, Kas M. Agricola keeles on eesti keele mõjundeid?	48
5. E. Laugaste, <i>Vaksimees</i>	62
6. Murdetekste :	
M. Kindlam, Mustjala	64
P. Palmeos, Käina	65
A. Tamm, Laiuse	66
S. Tanning, Hargla	66
7. S. Aaslava, Piibli pärisnimede transkriptsiooni küsimuste lahendusest	67
S. Aaslava, Täienduseks eelmisele	71
8. V. Ernits, Soome-ugri alasid riivavaid lingvistilisi küsimusi teisel slavistide kongressil	72
9. Raamatute ülevaade :	
J. Mg., <i>M. Vasmer</i> , Beiträge zur historischen Völkerkunde Europas II	76
J. Mg., Lydiläisiä kielenäytteitä	78
H. Rajamaa, <i>A. Möller-Mölder</i> , Eesti keeleõpetus muukeelseile keskkoolidele, II tr.	79
H. Rajamaa, <i>Kr. Kure ja Ed. Päll</i> , Eesti grammatika II: Süntaks	81
B. K., <i>G. Weöres</i> , Unkaralais-suomalainen taskusanakirja	82
A. R., <i>Lexicon Critico-Etymologicum Linguae Hungaricae</i> , XI	83
A. R., <i>H. L. Koppelman</i> , Rasse und Sprache	84
A. Sang, <i>Estnische Volkssagen</i>	84
10. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid :	
E. E., Koosolek 30. sept. 1934 (laensufiksitest)	85
" Koosolek 14. okt. 1934 (nimede parand. küs.)	87
" Koosolek 4. nov. 1934 (slaavi filoloogide kongressi ja nimede eestist. asju)	87
" Erakorraline peakoosolek 25. nov. 1934 (<i>paljuid, kirjuid</i> ja deponeerimise küsimus)	88
" Koosolek 10. veebr. 1935 (Setälä mälest. jm.)	91
" Korraline peakoosolek 3. märtsil 1935 (aastakoosolek: aruanded ja valimised)	92
11. Mitmesugust :	
H. Rajamaa, <i>Linnapea</i>	95
" <i>Harra, proua, preili</i>	95
12. Toimetusele ja AES-ile saadetud kirjandust 1934	96
13. Õiendusi	96

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Veski 9-5, tel. 6-55.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Villem Grünthal-Ridala 50-aastaseks saamise puhul.

Tänavu 30. mail täitus 50 aastat Villem Grünthal-Ridala sünnipäevast, kes kuulub Noor-Eesti sugupõlve ja on selle rühmituse liikumises tegev olnud ilukirjanikuna ja keelemehena.

Ta sündis 18. mail (vkj.) 1885 Muhus kaupmehe pojana, käis Kuressaare gümnaasiumis, mille lõpetas a. 1905; astus samal aastal Tartu ülikooli kaudu Helsingi ülikooli; sai sääl filosoofia magistriks a. 1911. Selle järel oli ta (a. 1910—1919) Tartu ENKS-i tütarlastegümnaasiumi, lühemat aega ka H. Treffneri gümna. eesti keele õpetajaks, töötas siis a. 1919—1923 Tartu ülikooli stipendiaadina Helsingis; 1923-ndast aastast saadik on ta eesti keele lektoriks Helsingi ülikoolis, täites viimasel ajal ka Turu ülikooli eesti keele lektori kohuseid.

Ilukirjanikuna V. Ridala on Gustav Suitsu järel silmapaistvaim ja omapäraseim Noor-Eesti luuletaja ja sellisena loonud endale jäädava koha eesti kirjandusloos. Siin puudutatagu ta juubeli puhul lühidais joonis ta tähtsust eesti keele arendamise ning uuendamise ja ka rahvalaulu uurimise alal¹.

Juba varases nooruses tundis Ridala suurt huvi keelte vastu: gümnaasiastina õppis ta pääle koolikursusse kuuluvate keelte (vene, saksa, prantsuse, ladina, kreeka) isiklikul algatusel veel ungari, itaalia ja soome keelt, omandades mõlemas viimases juba sellal üsna korraliku oskuse. Samal ajal ärkas temas huvi ka eesti keele vastu, mis ühenduses ta ilukirjandus-

¹ Autori tungival soovil on käesolevasse kirjutisse jäetud paar EK tavalisest keelenormist erinevat joont: (tüübid) illat. keele pro-keelde, kirjutus pro kirjutis, ehtse pro ehtsa, käänama pro käänama.

like katsetustega sai tegeliku laadi. Ta uuris juba kooliõpilasena Wiedemanni sõnaraamatut, korjas säält haruldasi sõnu, mida ta ühes oma Muhu kodumurde sõnadega tarvitas oma luuletustes, proosapalades ja tõlkeis. Süvenemine soome keele tõi kaasa säält laenamise idee ja põhimõtte (mis muide küll oli vähemal määral omane ka XIX saj. lõpupoole eesti kirjameestele).

Ridala suur teene on seega selles, et ta nii intensiivselt tajus eesti keele leksikaalse rikastamise vajadust ja selle rikastamise vahendeid — rahvamurdeid ja soome keelt — esimesena tegelikult kasutas nii ohtrasti ja sihiteadlikult.

Ta a. 1908 ilmunud esimene luuletuskogu „Villem Grünthali laulud“ sisaldab, nagu osutab selle lõppu liidetud sõnas-tik, terve rea sõnu, mis sellal olid alles neologismid ja osalt alles esimest korda nägid trükimusta. Neist on murdesõnad (osalt Wiedemanni sõnaraamatust, osalt isiklikult Saaremaa ja Muhu keelest tähele pandud) näit. järgmised: *agu, halama, häälima, hahkjas, kare, kund [kunnu], palang, sonduma, sööstma, tine [-da], ulgumeri, vaanelik, vaid (= ainult), veering, veetlik, viires, voodav* jne. Säälsamas soome keelest võetud laenudest mainitagu: *ahav[-a], sukeldama, valdav*.

Oma järgnevais luuleteostes — „Kauged rannad“ (a. 1914), „Ungru krahv ehk Näckmansgrund“ (1915) — on ta veelgi julgemalt tarvitanud seda murdeist ammutamise ja soome keelest laenamise menetelu. Nii esinevad „Kaugeis randades“ murdesõnad *hülpima, jama, lentsima, kilgendama, kohe (= poole), koivalu, lohe, luulutama, palama (= põlema), saalima, sarji[-ja], säsi, terendama, tüün, tõstatama, vakatama, valgma, valkama, võluma*; soome sõnad *ahistama, alang, harras, hurmama, sõdur, kahlama, kirgas, lois[e[-ke], läbistama, retk, taanduma*.

Kuid oma leksikaalse uuenduse haripunkti on Ridala saavutanud oma D'Annunzio romaani „Süütu“ tõlkes (a. 1913), kus endistele lisaks esineb järgmisi neologisme: murdesõnad *halgas, have[-da], hörk, hälbima, jõhker, jõutama, kabuhirm, kalkvel, kiivus (sõnast ‚kiivas‘), kangima, pahkar, pigemini, pälvima, rõivas, räme[-da], sööst, tühe[-me], unar, valem, vihav, vine[-da], ülal, üll (ülle, ült), üsk*; — soome sõnad: *alistuma, anastama, keskus, pääتما, pühak, tajuma, toimima, vihjama, viserdus*; — tuletused: *aje, asend, asetsema, asetuma, avameelne, ihar, juhmistuma, kurnitsema, liigatama, otsik, sisendama, tõlgitsema, vaenuma, vahendama*² jne.

² Kõigi siin loeteldud sõnade esmakordne tarvitamine selles Ridala tõlkes pole siiski kindel; mõned neist võivad olla esinenud juba varem ja mujal.

See teos oma rohkete neologismidega mõjus oma ilmumise ajal üllatusena ja teda peeti ta keelelise külje pärast raskesti loetavaks. Uusi sõnu on esmakordselt esinenud ka mitmeis ta pärastis kirjutuis ja tõlkeis, nii näit. Aho „Õpetaja prouas“, kuid juba väiksemal määral.

W. Järnthal.

Kõigist neist Ridala raamatuist on paljud uued sõnad leidnud tarvitust teiste kirjanike poolt ja niiviisi siirdunud üldkeele ja saanud üldtarvitatavaiks sõnuks.

Keele grammatilise külje suhtes on Ridala taotelnud ja taotleb tänini vana, ehtse rahvakeele restitueerimist, nõjudes

seejuures päämiselt lääne-eesti keelele. Nii eelistab ta eitavaate *tu*-sõnade käänmist *ma*-liitega: *õnnetumad, põhjatumalt, määratumaks* jne., koguni laiendades seda pikemaile: *tu*-sõnule nagu: *tundmatumaks, iseteadmatumad, liikumatumaks, puutumatumatena* jne. ja *juurde, meelde* asemel *juure, meelega* (viimast kaht erinevust praegusest ametlikust keelest pooldab ka nende ridade kirjutaja); tarvitab ainsuse partitiivis kirjakeelse *-t* asemel *d*-lõppu: *sega valged, rumalad, aastad* jne.

Huvitav on märkida ka, et Ridala on katsetanud eesti keele istutada soome lauselühenduslikku konstruktsiooni mineviku passiivi partitiivi abil: *vähe vait oldud*, ütles Elli' (Aho „Õpetaja proua“, lk. 67); — *rannast viimati maale tulnud*, hakkasid võõrad... (säälsamas, lk. 89).

Pääle tegeliku keelearendamistegevuse on Ridala tegelnud ka eesti keeleküsimumuste teadusliku käsitlemise ja uurimisega. Seda külge esindavaist kirjutustest mainitagu pikemat artiklit „Eesti kirjakeele arenemine“ (ilmunud „Eesti Kulturas I“), „Tegusõnane tuletusliide *-ne-*“, „Mõned jooned keele ajaloo“, „*ø* ja *ê* ajalugu“ (need on ilmunud „Eesti Kirjanduses“). Ka on ta olnud üks esimesi uueaegsemaid murdeuurijaid Eestis („Aruanne murde uurimiste üle Saaremaal“, EKirj. 1910—11), tegutsenud rahvaluulekeele uurimise alal (mainitagu siin pikemat artiklit koguteoses „Tervitus lahe tagant“, lk. 95—115, „Eesti rahvaluule keelest“) ja avaldanud eesti keelt ja rahvast puudutavaid teaduslikke artikleid ms. Soome ajakirjades, teoses „Suomen suku“ jm.

Eesti iseseisvuse ajal pärast siirdumist Soome on Ridala tagasi tõmbunud keelelisest tegevusest (siiski aastal 1922 ilmus ms. tema „Eesti keele õigekirjutus“) ja ta osavõtt eesti keele arendamisest on vähenenud. Seejuures on tähelepanav, et ta on truuks jäänud neile oma keeleliste veendumustele ja uuendustele, mis ta kord oli omaks võtnud enne iseseisvuse aega, nagu ülemal mainitud *-d* pro *-t* ainsuse partitiivis, *-tuma* pro *-tu* eitavail omadussõnul, *juure* pro *juurde*, ja et ta mitte ei ole vastu võtnud hiljem teiste poolt algatatud uuendusi, ka kui need on leidnud ametliku sanktsiooni ja üldist tarvitamist, nagu *-e* pro *-a i-* ja *u*-tüveliste sõnade mitmuse partitiivis, vaid tema tarvitab edasi endist *a*-lõppu (*õnnelikka, poissa*).

Ridala keelelises tegevuses esineb seega kaks joont: alguses uuenduslik-revolutsiooniline, hiljem konservatiivne.

Teine ala, kus Ridala on tegutsenud nii praktiliselt kui teoreetiliselt, on eesti rahvalaulud. Tema on eesti luuletajaist kõige rohkem oma luuleteostes tarvitanud rahvalauluvormi, nimelt poemis „Merineitsit“ (1918), lugulaulus „Toomas:

ja Mai“ (1924) ja ballaadide kogus „Sinine kari“ (1930). Pääle selle on ta tõlkinud Eino Leino „Helkavirsiä“ päälkirjaga „Pühad laulud“ (a. 1923) ning Kullervo-episoodi „Kalevalast“ (a. 1921) ja nüüd kuuldavasti tegutsevat ta terve „Kalevala“ tõlkimisega eesti rahvaluule-värrssidesse ja -keele. Ja peab ütleva, et kõigist eesti luuletajaist on tema kõige rohkem süvenenud vanade rahvalaulude stiili ja laadi, mistõttu ta oma sellevormilises kunstluules kõige paremini on tabanud ehtse rahvalaulu vaimu ja tooni. Ainult ta keelelised harrastused on teda paiguti ahvatlenud vahest liiga julgeile vana keele restitueeringuile, mis teeb vastavad kohad harilikele lugejaile vähem arusaadavaiks. Üldse on Ridala just rahvalaulu-vormi tarvitamises endale leidnud selle ala, kus ta ehtse rahvakeele ja ürgse rahvapärasuse taotelu kõige paremini pääseb oma õigustesse.

Mis puutub ta teaduslikesse uurimistöödesse rahvalaulu alal, siis on juba mainitud tema tegevus rahvaluule-keele uurijana. Erilist esiletõstmist väärrib veel Gr.-R. osavõtt suurteosena kavatsatud „Eesti rahvalaulude“ (I—II, 1926—1932) toimetamistööst kaastoimetajana.

Jääb soovida, et Ridala, kes teadlasena on oma töökvaliteedi parimas järgus, kus kriitiline võime on saavutanud ülimalt küpsuse ja loomisvõime püsib raugematu, saavutaks sel alal neid tulemusi, mida Eesti talt võib oodata, ja et ta neil oma hilisemal aastail vahest keelegi alal veel kord mõjukalt sekka lööks meie keele arenemiskäigu suundamisel nagu ükskord nooremas eas. Tänu tehtu eest ja tuleviku töödeks jõudu soovides saadavad talle üle lahe oma parimaid tervitusi kodumaised kaastöötajad eesti keele alal.

Joh. Aavik.

Kai Donner †.

Soome õpetlaste ning kogu soome-ugri keelte alal tegutsevate isikute peret on sel aastal tabanud mitu rasket lööki. Vaevalt oli võidud järele mõelda seda suurt kaotust, mille tõi E. N. Setälä surm, kui tuli uus kurb teade, et käesoleva aasta 12. veebruaril on lahkunud uurijate ridadest ka Kai Donner.

Kai või ristitud nimedega Karl Reinhold Donner sündis 1888. aastal tuntud Soome keeleteadur Otto Donneri pojana. Kindla teadusliku distsipliiniga ümbritsetud õhkkond pakkus noorele Donnerile juba õige varakult võimalust läheneda uurijana tuleviku lemmikalale. Vaevalt ülikoolist pääsenud, asus ta siis otseteed pikemaajalisele uurimisretkele samojee-

dide juurde, et kohal hankida vajalist allik-ainestikku esilekerkinud soome-ugri ja samojeedi keelte algsuguluse uurimiseks. Siberisse on Kai Donner võtnud ette üldse kaks reisu. Neist kestis esimene a-st 1911 kuni 1913.-ni. Selle aja jooksul käis noor, visaduselt Castrén'i meeldetuletav uurija ostjaki-samojeedide juures Narõmis ning Tõmskojes ja Tõm'i ning Ket'i jõe muudes selle rahva asulates. Juba esimesel reisel oli tal muide võimalik Kanski ümbruses kokku puutuda viimaste kamassi-samojeedidega. Sellest praegu vist juba surnud samojeedi keelest on Donner oma teise retke ajal a. 1914 talletanud teadusele ületamatu tähtsusega andmeid. Esimese retke jooksul tutvus Donner veel Jenissei ääres elavate jenissei- ning muude samojeedide, jakuutide, dolgaanide, tunguuside ja teiste Põhja-Siberi rahvaste keeltega. Vähetuntud keelte kohta olid Donneri teadmised asendamatud ning sellepärast tundub eriti raskena saatuse löök, mis viis uurija ära, enne kui ta ise suutis avaldada hangitud rikkalikke kogusid. Siberi elutingimusist kaasa saadud terviserike ei hoolinud aga teadusmaailma soovidest. Siiski on Donneri sulest ilmunud teoste arv suur. Neist mainitagu ainult mõni tähtsaim: „Über die anlautenden labialen spiranten und verschlusslaute im samojedischen und uralischen“ (väitekirj., MSFOu XLIX, 1920), „Zu den ältesten berührungen zwischen samojeden und türken“ (JSFOu XL, 1924), „Über das alter der ostjakischen und wogulischen renntierzucht (FUF XVIII, 1927) ja hulk muid lühemaid uurimusi¹. Tõsetagu eriti esile Donneri uurimusi jenissei-ostjakite kohta: „Beiträge zur Frage nach dem Ursprung der Jenissei-ostjaken“ (JSFOu XXXVII, 1920), „Über die Jenissei-ostjaken und ihre Sprache“ (JSFOu XLIV, 1930) ja „Ethnological notes about the Jenisey-ostjak“ (MSFOu LXVI, 1933). Väga levinud on Donneri populaarteaduslikud teosed Siberi olude kohta. Neist on kõige tähelepanuväärne „Siperia. Elämä ja entisyys“ (1933).

1924. aastal valiti Kai Donner Helsingi ülikooli uurali keelte dotsendiks. Valitu pealaks jäid aga samojeedi keeled. Seega oli ta esimene nende keelte eriõppejõud maailmas. Oma ainet käsitles Donner erilise innuga, põimides häälikuloolistesse ning tekstiseletusisse rikkalikke asjaomaseid kaasaalamusi samojeedide alalt.

Lähemal kui eelnimetatu on meie, eesti seisukohalt Donneri tegevus katselis-foneetikuna ja murdeuurimise edenda-

¹ Täielikum Kai Donneri toodangu bibliograafia on ilmunud Toivo Lehtisalo poolt „Virittäjä’s“ 1935, lk. 17 jj.

jana. Vältus-uurimise seisukohalt on tähtis tema „Salmin murteen kvantiteetisuhteista“ (Suomi IV 9, 1912). Alates 1934. aastast oli Donner Helsingi ülikooli foneetika professori kohustetäitjaks. Kadunud oli väga ergas kõrv, mis püüdis kinni vähimaidki hääldamis-peensusi. Teiseks foneetiku vooruseks oli tal kiire vastava keele foneetilise süsteemi taipamine ning loomupärane hoidumine teoretiseerimisest. Peale selle on Donner aidanud kaasa moodsate murdeuurimise meetodite mugandamiseks Soomes ja osa võtnud „Sanakirjasäätiö“ organiseerimisest. Mitmeid aastaid on ta olnud tegev Helsingi ülikooli foneetika asutise juures olevas murdeuurimisjaamas ning juhatanud sealsamas murdeuurimis-seminare. Siia kuuluvaist teoseist mainitagu „Kielimaantieteellisistä tutkimuksista Suomessa“ (Suomi V 10, 1930). Keelegeograafia kõrval on Donner tõstnud esile veel katsealuste genealogia põhjalikku uurimist, mis on toonud mitmeid uusi vaatekohti ning tulemusi murdeuurimisse.

Lõpuks öeldagu, et kadunu oli alati abivalmis neile eestlasile, kes vajasid temalt tuge ning juhatust.

Paul Ariste.

Zoltán Gombocz †

1. V 1935.

Budapestist tuleb kurb teade, et sealse ülikooli ungari keele korraline professor ja filosoofiateaduskonna dekaan, Eötvös-Kolleegiumi direktor, Ungari Teaduste Akadeemia korraline liige Z. Gombocz on 1. mail s. a. oma kohuste täitmisel varisenud — teaduskonna koosolekut juhatahes äkitselt südamerabandusse surnud.

Gombocz sündis a. 1877 Sopronis, lütseumi sealsamas ja ülikooli Budapestis lõpetas ta hülgavalt; filosoofia doktoriks *sub auspiciis gubernatoris* promoveeriti ta a. 1900. Samal aastal valiti ta Eötvös-Kolleegiumi õpetajaks, a. 1906 foneetika ja soome-ugri häälikuteloo eradotsendiks Budapesti ülikoolis, a. 1914 professoriks Kolozsváris ja a. 1920 selleksamaks Budapestis.

Gombocz'i keeleteaduslik tegevus oli üsna laialdane. Tema peateos on: „Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache“ (1912). Selles käsitleb ta väga põhjalikult vanimaid türgi laensõnu ungari keeles. Gombocz'i rohkearvulisi muid töid, üldkeeleteaduse, ungari keele, uurali ja altai keelte alalt, on käesoleva järelehüüde raamides loendada võimata. Mida siiski tingimata peab nimetama, on

suurejooneline „Magyar etymologiai szótár“ (Ungari etümo-
loogiline sõnaraamat), mida Gombocz koos J. Melich'iga ala-
tes a. 1914 on välja andnud, kuid millest ainult väike osa
(11 vihku) on jõudnud ilmuda.

Prof. Gombocz oli ka Eestis hästi tuntud. 5 aasta eest
käis ta siin koos kadunud krahv Klebelsberg'iga ning valiti
tol puhul Õpetatud Eesti Seltsi auliikmeks. Kui selle järel
loodi Soome-Ugri komiteed Ungaris, Soomes ja Eestis, asus
Gombocz Ungari komitee etteotsa. Selle ülesande täitmisel
tuli kadunud palju kokku puutuda Ungarisse läkitatud eesti
stipendiaatidega. Prof. Gombocz oli väga vastutulelik ning
teda võib mäletada ainult suurima tänutundega.

A-st 1930 oli Gombocz Eötvös-Kolleegiumi juhatajaks
Budapestis, olnud juba varem pikemat aega õpetajaks samas
asutises. Pedagoogina oli Gombocz kindlate põhimõtetega,
arusaaja hingega ning pika meelega. Tema loengud ülikoo-
lis ja kolleegiumis olid väga selged sisult kui ka hääldamiselt,
seetõttu eriti mõnusad kuulata just ka ungari keele praktisee-
rimist alustavaile välismaalastele.

Prof. Gombocz lahkus liiga vara ja ootamata, kavatsuste
ja pooleli tööde keskelt. Teda jääb leinama õpilaste ja sõp-
rade arvukas pere. Ka tema eesti õpilased ja sõbrad mäle-
tavad teda otsekohesest austusest ja tänumeesest. Hinga rahu,
väsimatu töömees, armas õpetaja!

A. Raun.

Kas M. Agricola keeles on eesti keele mõjundeid?

Eesti ja soome keeleliste laenusuhete seas väärivad eri-
list tähelepanu need salapärased eesti laenaineste võimalused,
mida on arvatud leiduvat juba sm. kirjakeele põhjapanija
M. Agricola XVI saj. (a. 1541 [? 1542]—1552) keskelt põlvne-
vais teoseis. Seda küsimust on viimati lühidalt ja igatahes
mitte tagasitõrjuvalt riivanud Rapola¹, lausudes: „Ojan-
suu on myöskin huomauttanut semmoisista Agricolan kie-
lessä esiintyvistä yksityisistä sanoista, joita suomen mur-
teissa ei yleensä tavata, mutta jotka ovat tuttuja virosta ja
voisivat olla yli meren rannikkomurteisiin tulleita lainoja;
niihin Agricola olisi parhaiten voinut tutustua syntymäseu-

¹ Suomen kirjakielen historia I (1933), lk. 30.

dullaan“. Nii siis Rapola näikse jaatavat eesti laenelementide esinemise võimalust Agricola keeles, kuigi ta soome murrete eriuurijana ettevaatlikult loobub eesti-soome vahekordade pikemast arutelust.

Agricola keele eestiliste elementide küsimuse on üles tõstnud Ojansuu artiklis „Mikael Agricolan äidinkieli“². Kuna varemini üldiselt Agricola emakeeleks on peetud rootsi keelt (Genetz, J. Krohn, Setälä, Ojansuu isegi), siis kõnealusel artiklis autor esitab tõestisi selle kohta, et vastupidi Agricola on sünnipäralt soomlane, kelle keeles pääle edela-sm. ja ida-sm. (eriti Viiburi ümbruse) murrete elementide leidub just ka rida tema sünnikoha, Lõuna-Soome rannikukihelkonna Pernaja ümbruskonna murdejooni. See kihelkond on kõige hiljemalt XIX saj. alguseks rootsistunud, kuid soomekeelsed kohanimede-jäänused tõestavad omalt poolt, et vähemalt osa sellest kihelkonnast veel Agricola noorusajal oli soomekeelse asustusega. Umbes sama seisukoha on võtnud omaks ka Rapola³: „Varovaisellekin kannalle asettuen voidaan pitää todennäköisenä, että Mikael Agricola on lapsuudestaan asti tuntenut suomen kielen, olkoonpa, että hän sen ohella myöskin on osannut ruotsia kuten niin monet muut kielirajalla kasvaneet lapset.“ Agricola soomelise sünnipära ja tema teoste Pernaja-murdelistel joonte lisakinnituseks ongi Ojansuu esitanud rea võimalikke Agr. keele eestipärasusi, mis oleksid eesti vastaranniku laenudena kuulunud Agricola-aegsesse Pernaja murdesse. Nagu juba nägime, ei eita seda võimalust ka Rapola. Ojansuu läheb aga veel uskumatult kaugelegi, küsides koguni: „Entäpa jos Agricolan isä onkin ollut virolaispakolainen, joka on löytänyt työssijansa Pernajassa, jossa virolaisia muuten on vielä meidänkin päivinämmä?“⁴ Viimane küsimuse-asetus on ilmsesti siiski väga kõhklev.

Kui kaks soome vana kirjakl. tunnustatud uurijat (neist oli Ojansuu lisaks ka hää eesti k. tundja) on Agricola eesti-

² Suomalainen Suomi 3 (1918), lk. 112—140, vt. eriti lk. 118—121 ja 131, alamärkus 1.

³ Main. aut. teos, lk. 32.

⁴ Main. O. kirjutis, lk. 131, alam. 1.

pärasuste suhtes asunud jaatavale seisukohale, siis tuleb meil seda meelitavana tunduvat oletust võtta tõsiselt. Vaatleme kõigepäält neid tõestusmaterjale, mis Ojansuu on esitanud oma väidete kinnituseks. Esiteks on ta leidnud⁵ Agricola keelest 15 sõna, mis sm. keeles tundmatud, kuid leiduvad eestis ja on olnud ilmsesti omased ka Agricola koduranniku murdele. Heidame neist üle arvustava pilgu⁶.

Agr. *aamut* 'aikaa sitten, kauvan sitten, ammoil' — eL *ammü* < *ammut* 'kauvan sitten'. Soome rannikumurde eesti mõjundite jälgimisel see ka häälikuliselt mõnevõrra kahtlane (vrd. *ām-* ~ *amm-*) rinnastus ei tule arvesse. eL laenelemendid Pernaja murdes pole geograafilistel põhjustel eeldatavad, eP-s aga pole kõnealust *t*-list sõnakuju konstateeritud.

Agr. *erähän, erään* 'pois' — e. *ära* < *erähän Ojansuu järgi. Kuid *h*-list ja *n*-list *erähän*-kuju ei saanud 15.—16. saj-l enam ükski eP (ega ka eL) murre soomesse laenata, sest *-h-* > 0 ja illatiivi *-n* kadu oli juba toimunud. Päälegi on võimalik, et e. *ära* on latiiivne moodustis (< *eräk*), nagu võib järeldada vähemalt eL larüngaalklusiilse vaste põhjal (näit. setu *är'*, *ar'*). Alutagusel siiski Wiedemann'i EGr. 62 järgi *äräje* 'fort' (< *erähän), mis aga kindlasti juba XV—XVI sajandil pidi olema *j*-line ega nii siis saanud anda sm. laenus kuju *erähän*.

Agr. *kotakunnainen* (kotakuntainen) 'toisen luona asuva, vieras' — Ojansuu võrdleb e. vana kirjakl. sõnakujuga *kodakundne* tähenduses 'porvari'. Kuid tuletusviisis nõrgastmeline *-nn-* viitab just teatavaile läänesm. murdeile, kus **-kundainen* > *-kunnainen* on sündinud ootuspäraselt ja kust ka Agr. sõna lähtekohta tuleks otsida.

Agr. *kalajaa*, palveraamatus *kalajaisi* (= kölaks) O. võrdleb e. verbiga *kölama* (loe: *kölama*). Kuid sellest deskriptiivsest verbist ei saa küll laenu jälgi otsida (*a—ö?*).

⁵ Säälsam., lk. 120—121.

⁶ Käesoleva artikli autori enda põimitud näited Agr(icola) keelest tsiteeritakse teostekogu Mikael Agricolan Teokset (lühend. MAT) I—III (1931) järgi.

Nagu O. ise tähendab, esineb verb *kalata* ka karj-s, ka Lõnnrot'i sõnarm. annab sm. *kalista* 'slamra, skallra, skramla', millest tuletustüüp **kalajda-* on küll võinud kujuneda väga hästi ka sm. murdeis endis. Võrdlus Agr. *lietsottaa* tähend. 'läähättää' ja e. *löötsutama* (loe: *löötsutama*) id. tunnukse eelmisist vastuvõetavam, sest vastavat sm. sõna ei tunne vähemalt sõnaraamatud kõnealusel tähenduses. Lapinjärvel esineb küll SS andmeil *lietsuttaa* 'läähättää, häähöttää', kuid võib olla säälgi e. laen.

Sõnavõrdlus Agr. *minullinen: kaikki minulliset* 'omaiseni' — e. *minuline* 'minulle kuuluva, minunlaiseni' pole veenev: Agr. ja e. sõnul on tublike tähendusvahe ja *linen-*sufiksiga on muidugi Agr. loonud rohkesti uustuletisi⁷ (*ilollinen, kirollinen, murhallinen* jne.). Niisama pole mingit põhjust Agr. *mulloin* 'viime vuonna' ja e. *mullu* seada vastastikuseisse mõjustussuhteisse: sõna on nii laialt tuntud lmsm. keelis⁸ (lv. *mālin, mullin, mulli* 'in vorigem Jahre' jne., vepsL *mulõ kezā* 'mineval suvel'), et ta ka Agr-l on tõenäoselt juba algsm. pärand, mitte e. laenelement. Veel vähem on põhjust laenuvahekorda asetada Agr. *pokka* 'rokko' ja e. *pokk*, g. *poka* 'Pocke, Narbe, Unebenheit der Haut', sest viimane sõnakuju on e-s lõunamurdeline⁹, kust laenu kulgemine Pernajasse on võimatu. eP-s on Wied-i teateil esinenud see sõna *i*-tüvelisena *pokk*, g. *poki* < sks. või alasks. *Pocke, pokke* (ka eL *a*-tüvi on vahest ehk üldistunud *i*-tüvede mitmusest?), kuna Agr-l see sõna on vist küll rootsi päritoluga. Sm. (ulgos)*röyhätä* 'aussprechen', vrd. sm. *räyhätä*, puhul O. tähendab: „Virossa on varhain *äü* < *öü* (scil. *äü* > *öü*; J. Mg.) suoritettu, joten sana olisi voinut tulla sieltä käsin.“ Kõnealuse tüve esinemisest eestis (*röüh-*) pole teateid, ja *äü* > *öü* (> *oi*: *toitma, köima*) on omane lääneeesti murdeile¹⁰, mitte rannamurdeile, kust Pernaja ümbruse laenud võiksid tulla küsimusse. Päälegi on ka sm. mur-

⁷ Suom. Suomi 3, lk. 123.

⁸ Vt. Ojansuu, Itämerensuom. kiel. pronominioppta, lk. 46.

⁹ Vt. Saareste, Leks. vahek. I, lk. 117; Streng, Nuor. ruots. lainasanat, lk. 158.

¹⁰ Vt. Kettunen, EKÄH, lk. 142.

deis tuntud (näit. Perniö ümbruses) *äü* > *öü* muutus, nii et *röyhätä* sõna eestist laenumise oletus on tarbetu.

Eesti laenuna võiks küsimusse tulla *siantina* 'lyijy', vrd. e. *seatina* 'Blei': „Todennäköisesti kansanetymologinen muodostus; vrt. venäjän sanoja *свинецъ* lyijy ja *свинья* sika. Tämä sana tavataan vielä 1600-luvullakin.“ Nii Ojansuu. Samuti pole alust julgelt vaielda vastu oletusele, et Agr. palveraamatu *siiski* tähend. 'kuitenkin' (vrd. MAT I, lk. 517 ia miele *fijffi tac to...*) on laenuvahekorras eesti vastega *siiski* 'sittenkin, kuitenkin', niikaua kui sm. murdeist pole leitud seda sõna kõnealuses tähenduses. Häälikuliselt võib see olla küll ka *n*-itusest hoolimata soomepärane, sest *ki*-liide (< *-kik*) on Agricolal sagedane¹¹ (*cuki, waimoki* jne.). Lõpuks pole ju ka tõestatav, et 15.—16. saj. e. rannamurdeis *siiski* ses tähenduses oli tuntud — praegugi on ta e. murdeis kaunis haruldane, kirjakeele vahendusel levinud (vrd. *kummatagi, ikkagi, ometi* jt. sünonüüme). Ja *siiski*-sõna kodusele algupärale Agricolal teataval määral viitab ka selle puhtsoomeline tarvituse ühenduses: MAT I, lk. 217 eijuet *he fijften...*

Agr. *syvelmä* (ruvilla ja syvelmillä), mida O. on võrrelnud e. verbiga *sügelema* 'syyhyä', saaremurd. *söelisehaigus* 'syyhelmä' ('Krätze'), on oma tuletusviisilt küll pigemini soomepärane (vrd. käsikirj. Askola *süvelmä* 'syyhelmä', Elimäki *sühelmä*, Orihvesi *sühelmä*, Lammi p. pl. *sühelmiä*, edasi vrd. sm. [murde]sõnu *sinelmä, olelma, notkelma, lahelma* 'pikku lahti' jne.). Et rootsi laensõna *särkki*, Agr. *messusärkki* 'messupaita' oleks laenatud Perna ja ümbr. murdeisse eesti rannikult (vrd. e.¹² *särk, g. särgi* 'paita, takki'), pole usutav. Sm. *messusärkki* tähendus (= missakuub) on eesti *särgi* omaga võrreldes nii spetsiaalne, et see on tõenäoselt otse eraldi laenatud rootsist¹³ (vrd. hilismuinasrootsi *mässosärker, mässusärker* 'messkjorta' jne.). Agr. *tymsiä* 'inhota' (*tymsimisestä, tymsimme*) võrdlus e. verbiga *tümpsima* 'stossen', *tüms, -a, -i* 'taub, betäubt' on semasioloogilisil

¹¹ Ojansuu, M. Agricolan kielestä, lk. 67.

¹² Vt. Saareste, Leks. vahek. I, lk. 162—164.

¹³ Vt. Streng, eespoolmain. t., lk. 120.

põhjusil vastuvõtmatu. Agr. sõna peaks kahtlemata pigemini olema etümoloogilises ühenduses sm. sõnaperega *tümpä* 'vämjelig, äcklig, vidrig, modbjudande, förhatlig', *tümpäistä* 'framkalla hastig vämjelse, väcka äckel, ...' jm., seletugu siis häälikuline vahekord kuidas tahes.

Viimaks veel otse vastuvaieldav pole Agr. *vastoinoleva* 'raskas, kohtuinen' (wastoinoleua, wastoin ollut) võrdlemine e. väljenditega *ennast vasta - vastu saama* 'schwanger werden', *ta on ise ennast vastu* 'sie ist schwanger'. Kuid praeguste andmete varal on raske tõestada, et viimane oleks just laenuandjaks sobinud e. rannamurdest pärit.

O. esitatud sõnaloendist võiksid eesti elementidena Agricolal tulla nii siis küsimusse ainult: *lietsottaa*, *stantina*, *?siiski* ja *vastoinoleva*, kuid seda kindlasti ainult niisugusel korral, kui õnnestuks tõestada, et neid pole leidunud 16. sajandi eesti mõjust vabades sm. murdeis ja et nad on esinenud samaaegseis või vähe vanemais e. rannamurdeis. Seda aga tõestada vaevalt kunagi õnnestub, ja nii jääb ka seegi O. tõestusmaterjal Agr. estitsismide kohta kaheldavaks. Ja seda enam, et Agr. arvatavail estitsismidel pole mingisuguseid häälikuliselt kinninaelutatavaid e. laenu tunnuseid, nagu neid on hilisemal kagusm-sse võetud e. laensõnadel¹⁴.

Kuid lisaks leksikaalsele võrdlusmaterjalile on O. esitanud ka morfoloogilisi eestipärasusi Agr. keeles. Oma kirjutises tsit. k., lk. 118 ta võrdleb Agr. *pija*-, *pija*-lõpulisi partitsiipe *ylitsekäypijä*, *uipija* 'uipa', *voipija* 'voipa, mah-tava' (vrd. MAT III, lk. 474 iocu *Wipia*, II 661 olet *Lain ylitse-keupiari* tullut, III 727 *woipiat* *Waldfunnat*) e. saaremurrete vastava tüübiga *söbija*, *lööbija*, *käibija*, *ajabija* = *söbja*, *lööja*, *käija*, *ajaja*. Agr. tüübi eesti-laenulisusest pole sääl otse juttu, kuid märkus selle Agr. tüübi leidumatusest teistel sm. vana kirjaki. autoreil ja sm. murdeis ning seejuures viide e. saarte murdeile lubab arvata, et autor kõnealust Agr. partitsiipi peab tema kodukoha lõunahämeliseks jooneks, mil on (?laenuline, ?algsuguluslik) ühendus e. saarte murrete vastava nähtusega. Võrreldavate e. ja Agr. partit-

¹⁴ Vt. Ojansuu, SKTT I, lk. 118–122.

siipide sarnasus on küll hämmastav. Kuid et teisi e. saarte murrete jooni Agr. keelest pole leitud (vastuoksaks on põhjust otsida mõningaid sm. laenelemente e. saarte murdest¹⁵), siis tuleb küll kiusatus Agr. ja e. käsitledavaid partitsiipe pidada paralleelselt arenenuiks. E. saarte murdeis on *bija*-partitsiip tõenäoselt lähtunud teatavaist 2-silbiseist *bi*- (< *pü*-)verbidest, vrd. AES-i andmeil Jäm *sõbija* 'sööja', Rei *sõb|i* - *ija* 'sööbija' (*südame sõbi*), Rei *käibija koer* (= hulkuv koer; vrd. verbi *käibima*, ka Wied. Wb. *käibima* = *käima*). E. saarte murrete laenud lõunahäme murdeis (ja selle kaudu Agr-l) pole kõnealusele juhule paralleelide puududes usutavad. Algsuguluslikeks neid e. saarte ja Agr. partitsiipe ei saa ka pidada, sest viimasel korral oleksid nad Agr-l *üjä*-, *uja*-lõpulised (*ylitsekäyypjä jne.). See pärast tuleb arvestada võimalust, et Agr. (resp. muistse lõunahäme murde) *pijä*-, *pija*-partitsiibid on tekkinud eesti omadest eraldi, ja nimelt *pa*-, *pä*-partitsiipide (sm. *saapa*, *käypä* jne.) ja teatavate *ja*-, *jä*-tegijanimede (tüüp *tulija*, *etsijä*) kontaminatsioonist. Seda võimalust kinnitab omalt poolt asjaolu, et lõunahäme murdeis on oletatavale kontaminatsioonile lähedast *pa+va*- (resp. *pä+vä*-) partitsiipide kontaminatsiooni possessiivsufiksiliselt kujundelt, nagu näit. Urjala-Külmäköse *oli iuapavanañsa*^c, Sippula *olin saapavanain, käypävänä*, Vehkalahe *olit tuapavanas* (osalt trüki-, osalt käsikirja-allikate andmed). Selle kõrval *pa+(i)ja*- resp. *pä+(i)jä*- kontaminatsiooni oletada tunnukse lubatav liiatigi seetõttu, et Agr-l (ja vahest ka temale tuntud sm. murdeis) *ja*-, *jä*-tegijanimi on tarvitusel ka osalt partitsiibi atributiivses funktsioonis¹⁶. Äsjaste arutluste täienduseks mainitagu, et *pa+βa*- (resp. *pä+βä*-) partitsiipide kontaminatsioon on konstateeritud¹⁷ ka eL murdeis, kus nad ilmesti on arenenud paralleelselt lõunahämele, ilma et põhjust oleks tõstatada laenuvahekorra või algs. ühisparandi küsimust.

Võime lühidalt mööda minna e. kirdemurrete koopula-verbi *one, ono, onu* 'on' ja Agr. *onopi* võrdlusest O. kirju-

¹⁵ Vt. Kettunen, EKÄH, lk. 41, alam. 1.

¹⁶ Ojansuu, M. Agr. kielest, lk. 141, näit. *wirghottaia hengi* jne.

¹⁷ Ojansuu, EKirj. 1910, lk. 404.

tise lk-1 119—120¹⁸, sest siin tähendatakse ainult, et „Toden-
näkõisesti *ono* muoto... on ollut yhteinen koillis-Virolle
ja suomenpuolisille rannikkomurteille“ (sm. murdeist on
võrdluseks toodud Kirvu *ono*, *onu* ja Jääski *oni*) ega püsti-
tata laenuoletust. Laenuvahekordade oletus käesoleval kor-
ral lähekski keeruliseks, sest *ono* on tuntud allakirjutanu
ülelähendiste järgi ka lääne-ingerist, ilma et teda sääl
saaks siduvalt tõestada e. laenuks.

O. laenuvahekorra-oletus on juba läbipaistvam Agr.
ühesilbiste mitm. gen. tüübi *maadhan*, *tõdhen*, *teeden*
(= *työden*, *tieden*) puhul lk. 119, mis on „muilla 1500-luvun
kirjailijoilla melko harvinainen. Otaksun tämänkin muodon
kuuluneen Agricolan pernjalaiseen äidinkieleen. Se seikka,
että sama tyyppi on säilynyt myös Suomenlahden vastakkai-
sella rannalla, ei ole tietystikään pelkkää sattumaa, sillä nämä
eri rantueet ovat halki vuosisatojen olleet vilkkaassa yhtey-
dessä toistensa kanssa“. Võrdlemisel on ilmsesti mõeldud
e. mitmuse genitiive *maade*, *tööde* jne., ja selge on, et see
„elavast läbikäimisest“ oletatavasti tingitud Agr. keele ja e.
ühisjoon võiks olla pärit eestist, kus ta on peagu üldestit-
line, kuna kitsas sm. esinemisala võiks olla laenusaaaja pool.
Kuid küsimus on, kas Eesti vastasranniku murdeis XV—XVI
sajandil valitses kõnealune *i*-tunnuseta gen-tüüp. Sest EKA
andmeil selle kõrval (Kuu Salmistu *māde*, *suāde*, Jõe Kaber-
neeme *māde*, *pūde*, Jõe Ramu saar *māde*, *pūde*, Jõe Neeme
küla *māde*, [NB] *puide*, VNg *lūde*, *māde*) leidub mitmel
pool ka *i*-tunnuslikku mitm. gen.: Lüg. *puije*, *luije*, *kuije*
'kuude', Kuu Tapurla *maiije*, *soiije*, *puije*, vrd. äsjamainitud Jõe
puide. Viimane tüüp on laialt esinemas mujalgi ida-eestis
(näit. Põhja-Tartumaal, Setus jm.), nii et teda võiks ka
pidada Viru rannikule põliselt omaseks. Pole sundivat
tarvet Agr. *maadhan*-tüüpi seletada e. laenuks, sest see võib
ka otse algsoomest pärandunud olla nagu vastav pikemate
tüvede gen. (vrd. *Linduen*, *ifeden*, *Kefkydhens* jne.¹⁹).

¹⁸ Vrd. Margi käsitletu kirjutises Zum Verbum substantivum im
Ostseefinn., lk. 17, 22, 40—41.

¹⁹ Vt. Ojansuu, M. Agricolan kielestā, lk. 51.

Edasi Agr-l sagedase tuletustüübi *onnetus, kuolematuus* (= onnetomuus, kuolematomuus) puhul viidatakse²⁰ võrdlevalt eesti rannamurdele märkusega, et see tüüp „voisi olla vanhaa pernajalaista perua“ (pro sm. *onnetomuus* jne.). Ilmselt on mõeldud Agr. *m*-itu omadusnimetüübi ühtekuuluvust Agr. kodumurde kaudu eesti keelega. Kas see ühtekuuluvus on mõeldud laenuvahekorra tekkinuna (e. > sm.) või mingi Pernaja-eesti põlise ühisjoonena, pole öeldust selge. Kuid selle Agr. ja eesti (vrd. tüüpi *õnnetus, surematuus*) tuletustüübi ühtlus on vist küll juhuslik. O j a n s u u isegi on varemini²¹ kõnealust tuletusviisi pidanud idasoomeliseks, ja tõepoolest seda leidubki idasoomes (vrd. näit. Tohmajärve *kalattuus, leivattuus, velattuus* allakirjutanu saadud andmeil). Sama *m*-itu tuletis on tuntud ka karj. aunusest (*voimatus ~ voimattomuus, tiędämättüs*), ja O. on selles *m*-i kao usutavalt seletanud haplooloogiliseks, s. o. *m*-i lähissilpides kordumisest tingitaks²². Muidugi küllap ka eestis *m*-i kadu on käesoleval korral seletatav sama haploogianähtusena kui karjalas ja idasoomeski, kuid algsoomes juurduvat ajaloolisgeneetilist ühendust eesti haplooloogial vaevalt on kõnealuse karj.-aun.-idasoomes nähtusega. Haplooloogiline kadu on mõlemal pool võinud toimuda paralleelselt. Agr. *onnetus*-tüüpi tema eesti vastetega võrreldes peame arvestama ms. sedagi, et selle käändumine harilikult on eesti käändeviisist erinev²³ (*Sumalattudhem*, p. sg. *Õnnetutta, coolemattudheen, Naimattudhen* jne.), kuna haruldasem näikse olevat eestilaadiline käändumine²⁴ (*Õnnetugen, modhottugenš*).

Möödamannes, ligemalt motiveerimata, on joonealuses märkuses²⁵ O. esitanud tervelt seitse Agr. ja eesti k. morfoloogilist ühisjoont, mis kõik on väga vaieldavad. Puudutagem meigi neid siin ainult lühidalt. Sm. *ute*-sufiksliste

²⁰ Suom. Suomi 3, lk. 120.

²¹ M. Agricola kielestä, lk. 105.

²² KAÄH, lk. 59.

²³ Näiteid vt. MAT I 141, 259, 570, II 457.

²⁴ Seesama teos, I 259, 520.

²⁵ Suom. Suomi 3, lk. 131.

sõnade segunemine *ukse*-liitelistega Agr-l (näit.²⁶ pimehret pro *pimeydet*, finun iulmau-*reš*, Noitujen Wirca, causalugella, onnettomušt jne., vrd. äsjast Onnetujen) pole mingi Agr. ja eesti k. ühine erijoon (vrd. e. *õnnetuse*, *pimeduse*), vaid seda on paralleelselt võinud tekkida mitmel pool lmsm. keelte alal (näit. on AES-i arhiivi andmeil tüüp *kõüh|üz*, g. *-üse* sagedane Jõepära vadja murdes, SKS-is leiduva T. Schwindt'i sõnastiku järgi on Tveri karj-s *vägevysš*-tüüpi sõnul tüvi *vägevyskše* - *vägevysö*-, samuti on vepsas Ahlqvist'i ja Kettunen'i²⁷ järgi omadusnimed väga sageli *ks*-sufiksi-lised). Soome kirjakeeles ja enamikus murdeis on mitmuse oblikvakäändeis valitsemas *ks(i)*-line sufiks (*heikkouksia*, *tyhmyyksillä*), ja üksikjuhtumeis on see sääl — nagu Agr-lgi — tunginud ka ainsusesse²⁸.

Verbi vokaaltüve esinemist Agr-l sm. keelele muidu omase konsonanttüve asemel (*hallitsenut* pro *hallinnut*, *häiritsetty* pro *häiritty*) niisamuti ei saa pidada ainult eesti keelega võrreldavaks nähtuseks (vrd. e. *valitsenud*, *valitsetud*), vaid seda laadi paralleelseid vokaaltüve üldistumisi on teada mujaltki lmsm. keelist (vrd. vepsL²⁹ *andnend* 'sagedasti] andnud' jm.). Võimalik, et mingis Agr-le tuntud sm. murdes ilma e. mõjudetagi oli iseseisvat kalduvust vokaaltüve üldistamiseks, võimalik aga on ka teiselt poolt, et Agr. ise ilma rahvakeelse aluseta asus vokaaltüve üldistamise teele.

Edasi Agr.³⁰ väga haruldast *m*-itut karitiivadjektiivide-tüüpi Jumalattoidhen, Tottelematoille pro *tottelemattomille* (üldine on tüüp Jumalattomille) pole kui haplooloogilist nähtust tingimata tarvilik ajaloolisgeneetiliselt kõrvutada e. *tu*-adjektiividega (*õnnetu|d*, *-te* jne.; vrd. ülemal lk. 56 *m*-itute omadusnimede käsitletu). Ettevaatusele manitseb ka see, et Eesti rannamurdeis, mis Agr. — eesti võrdlustes tuleksid esma-joones arvesse, leidub just *m*-ilist karitiivadjektiivi (näit.

²⁶ MAT I 82, 140, II 9, 334, III 239.

²⁷ LVHA II, lk. 26, alam. 2: *honduz*, g. *hondusen*.

²⁸ Vrd. Rapola, SUST LII, lk. 216—217.

²⁹ LVHA II, lk. 50.

³⁰ MAT I 341, II 577.

Kuu AES-i andmeil *joũduma|du*, g. *-ttuma 'jõutu'*) ja Saareste e. murdeatlase andmeil on *m*-iline karitiivadjektiiv peagu üldpõhjaeestiline. Lõuna-eesti murdeist (vrd. lk. 50) ometi Agr.-Pernaja oletatavaid eesti laenaineseid ei saaks seletada.

Partitsiibi mitmusekujusid *voinuvat, nähnyvät* jne. pro *voineet, nähneet* Agr-l³¹ ei tarvitse siduda eesti keelega, nagu O. teeb, vaid seda laadi partitsiibiesindus võib juurduda edela-sm. murdeis, nagu O. ise varemini on näidanud³². Võrdlemiseks sobivad eesti murdevormid (*nad on tulnuvad* tüüpi) on võõrad eesti rannikumurdeile. Saareste teateil on see e. kesk- ja osalt ka lõunamurde-nähtus, mille kajastusi juba puhtgeograafilisel põhjusil on raske otsida soomest.

Et Agr. illatiivsed postpositsioonid *myötään, kansaan* (*Totuuden myötään, Kääriliinan kansaan*), nagu O. on arvanud, oleksid eriti lähedased vastavaile e. postpositsioonidele, on võimata tõestada. Ms. vastav e. postp. *mööda* esineb partitiivi ühenduses (*teed mööda*), mitte genitiiviga, nagu esitatud Agr. näites. Samuti pole usutav, et Agr. *us*-line tuletustüüp *hallitsus* (vrd. e. *valitsus*) oleks Agr. ja eesti k. eriliseks ühisjooneks. O. ise on näidanud, et *us*-sufiks oli Agr-l soositud uudistuletiste-loomise vahendiks³³, nii et *hallitsus*-tüüp — kui sel polnud juuri rahvakeeles — võiks seletuda küll Agr. tuletamistöö viljana. Viimaks Agr. keeletarvituses praeguse sm. keelega võrreldes produktiivsemana esinev *kainen*-liide (*vaimokainen, pienykäinen* jm.) pole midagi muud kui Agr. keele puhtsoomeline arhaistlik joon. Eriliselt eesti vastava sufiksiga (*-kene*, Viru rannamurdeis ka *-kaine*, mis tunnuks olevat laen soomest) seda sufiksit võrrelda pole põhjust, sest ta on esinenud juba (vähemalt hilis-) algsoomes (vrd. tema produktiivsust pääle eesti keele veel liivis ja vadjas, vähemal määral isegi vepsas³⁴) ja on säält pärandunud ka soomesse. Hoopis

³¹ Neid (Agr-l *oppenuuat, olluuat* jne., *uat*-lõpulisel) on ms. maininud juba Ahlqvist, Kieletär I, 1. vihk, lk. 14.

³² SLMÄH, Konsonantit, lk. 47.

³³ Vt. näit. Suom. Suomi 3, lk. 122.

³⁴ Vrd. Ahlqvisti SKR § 105, 108 (lk. 56—57).

juhuslikku laadi on küll tõenäoselt Agr-l ja eesti keeles võõrnimede käänamise ühtesattumine (Agr. *Marcusen pro Markuksen*, vrd. e. *Markuse*, jne.), millele O. on kõigi Agr. — eesti võrdluste hulgas tähelepanu juhtinud⁸⁵.

Kokku võttes näeme, et Ojansuu oletatud Agr. — eesti morfoloogilisedki ühisjooned on kõik vaieldavad. Veel enamgi : enamik neist on koguni ümberlükatav. Ruumisäästu mõttes oleme eelnevas esituses enamasti piirdunud Agr. keelematerjali esiletoomisega O. populaarses kirjutises antud ümbertranskribeeritud kujul (vrd. ülemaal alamärk. 31) sellest hoolimata, et meil on samade nähtuste kohta tehtud Agr. teostest (MAT I—III) küll ka otseseid põiminguid. Viimaseid oleme — nagu lugeja on märganud — eelnevas kasutanud ainult üksikuil juhtumeil. Kuid just need isiklikult tehtud põimingud Agr. keele võimalikkude eestipärasuste kohta kogu tema kirjalisest toodangust on andnud põhjust O. poolt tõstatatud Agr. estitsismide küsimuses asetuda kahtlevale seisukohale. Sest kogu Agr. toodangu tähelikul läbilugemisel pole nimetamisväärselt silma puutunud keeleainestikke, mis võiksid anda lisatuge O. kaheldavaile oletusele. Käsitleme siiski järgnevas mõne reaga neid silmapuutunud Agr. keele aineseid, mis tema võimalikkude estitsismide vaatlusel võiksid tulla kõne alla.

Agr. keele morfoloogilised jooned, mis võiksid tulla kuidagi eriliselt eesti keelega võrdlemisele, on Ojansuu loetelnud nii tühjendavalt, et raske on neile arvestatavaid lisandeid leida. Seevastu Agr. sõnavaras on mitmeid elemente, mis soome rahvakeeles on kas võrdlemisi kitsaalalised või (vähemalt seniste trükitud andmete järgi) tundmatudki, seevastu aga eestis peagu üldtuntud. Mainigem neist silmapaistvamaid: MAT II, lk. 17 samalla aijafta ijalla (= samal aastal); II, lk. 51 feui hen fielde edef-peiten (= läks tema säält edasi, eemale; vrd. e. Mülleri jutlustes eddef-peite, -peifi EKA andmeil); II, lk. 378 ei ennen Einechte maiftauan (= mitte enne einet maitsvat); III, lk. 653 Halapajun Diahan ahti (vrd. e. Wied. *halapaju* 'Schimmelweide'); III,

⁸⁵ Suom. Suomi 3, lk. 131.

lk. 596 *haluambi quin fi-nun* (vrd. adjektiiv *halpa* tarvita-
mist Agr-1 tähenduses 'halb' siin ja mitmes teises kohas;
kõnealune koht on eesti piiblis tõlgitud 'halvem sind');
III, lk. 625, ääremärk. *hariotta feumen* (= *harjutab*,
õpetab käima); I, lk. 104 *Car-cfian* (= kuiva, kõva maa;
vrd. e. Wied. s. v. *karge*); II, lk. 162 *fine tulet kielettomezi*.
(=sina jääd keeletuks, tummaks); II, lk. 166 *Coitto* (= koit),
I, lk. 210 *Quringon coijtolda*; III, lk. 428 ääremärk. *faifim*.
caifinai-fta kulle (=saaksime kõiksugust küll[alt]), III,
lk. 757 *kulle famaam*; II, lk. 228 *Ta eiuet he woinuet...*
laitta (= ja nad ei saanud... laita); I, lk. 668 *etteij minun*.
Ukfelen lipistuijfi (= et minu samm[ud] ei libistuks); II,
lk. 93 *Lounast ia Pohiast* (= lõunast ja põhjast); II,
lk. 388 *Lounatlentem* (= edelasse, lõunaläände); I,
lk. 110 *Eij hen lucuu pitanyt...* (= ta ei pidanud lugu,
ei hoolinud); III, lk. 549 *henem Ufumaianš* (= tema elu-
maja; sõna maja on Agr-1 praegusest soome keelest
hoopis sagedasem: *Lectimaia* jne.); *manitšeuat* (= manit-
sevad; selle tsitaadi koht on põiminguis kahjuks märki-
mata jäänud — vrd. muidu Agr-1 üldisem *manata*, *manan*.
samas tähenduses); III, lk. 423 *Wiholiseni neuuolafteuat*.
(= mu vaenlased peavad nõu; vrd. e. murdeis 'lasevad
nõu' [näit. Põhja-Tartumaal]); III, lk. 149 *Nisun iyue* (= nisu
tera; vrd. sm. tavaline *vehnä*); II, lk. 92 *lehdhet wgošpacach-*
tauat (= lehed pakatavad [puus]); I, lk. 270 *palias Šh-wuŋš*.
(= paljas häädus; vrd. sm. tavalisem *pelkkä*), III, lk. 61
paliahafta laupiudeftanš (= oma paljast [jumalikust] hel-
dusest); III, lk. 510 *paraman Nimen* (= parema nime; vrd.
näit. e. Mülleri jutlustes, murdeis jm. komparatiivi *param*);
III, lk. 612 *Tammein alla /Pernan/ ia Põfeni alla* (= tammede
all, ?pärna [eesti piibli tõlkes 'libnepuu'] ja pöökide all);
III, lk. 513 *Ruficalla piegette* (= rusikaga peksate; vrd.
sm. tavaline *nyrkki*); III, lk. 576 *Werelle olit ryuetetut*
(= verega olid rüvetatud); III, lk. 771 *Sinain wori ŋiŋi*
(= Siinai mägi suitses; vrd. sm-s tavaliselt *savuta* 'suitseda');
III, lk. 318 *finun wai-nolištes* (vrd. e. vaenuline, vaen-
lane); III, lk. 456 *oli fula erytoš* (= oli sula eksitus),

I, lk. 92 Sulasta Jumalan armost; III, lk. 317 Suomen ia
 Taluet sine teet (= suve ja talve sina teed; vrd. sm. tava-
 line *kesä*); II, lk. 506 ei se ollut henen Synniffe (= see pol-
 nud tema süü; vrd. muidu sm. harilikult *syy* = põhjus);
 III, lk. 640 Taloin-mies (= talumees); III, lk. 634 utuinen
 peiue (= udune päev); II, lk. 419 se ombi Jumalan wetti
 (= see on Jumala vägi; vrd. sm. harilik *voima*), III, lk. 485
 niille waet-tömille... wäfe (= neile jõuetule jõudu, n. väeti-
 tele väge); III, lk. 332 ylendeuet päänsfe (= tõstavad oma
 pää[d]; vrd. e. kirikukeele *ülendama* = tõstma); II, lk. 336
 äkişelde (= äkki, äkitselt).

Eelnevas loendis on toodud näiteid Agr. sõnavara neist
 elementidest, mis Ojansuu poolt mainituile lisaks võik-
 sid tulla kõne alla Agr. keele ja eesti keele võrdlemisel
 ses mõttes, nagu Ojansuu seda on teinud. Võrdluseks
 sobivad eesti sõnad on Agr. sõnade tõlkes antud sõrenda-
 tuina või lisaseletustes kursiveerituina. Kuid pole mõtet
 pikemalt peatuda selliste võimalikkude sõnarinnastuste
 etümoloogilisel analüüsil, sest nende vähegi ligemal vaatle-
 misel selgub kohe, et siin pole tegu Agr.-le ja eesti keelele
 spetsiaalselt ja ainuliselt ühiste keelenditega. Väheste
 eranditega (nagu *taloinmies*, *perna* [?*pernä*]) on kõnealused
 sm. sõnad Agr. keelele omases, praegusest sm. keelepruugist
 päämiselt tähenduse poolest erinevas erivarjundis tuntud ka
 Lõnnroti sõnaraamatust, osalt kirikukeelseina, suuremalt
 osalt aga ilmsesti rahvakeelseinagi. Rahvakeelsetena käsi-
 teldavad Agr. sõnad on harilikult läänesm.-murdelised põli-
 sed enam-vähem tuntud eesti-sm. sugulussõnad (*ajastaika*,
nisu, *suvi*, *laittaa*, *paljas* tähenduses 'pelkkä' jt.), mõnikord
 ka idasm. ja eesti vanad ühiselemendid (*utuinen*, niisamuti
 ülemal mainimata jäetud Agr. *avittaa* pro sm. tavaline
*auttaa*³⁶). Sm. murdesõnaraamatu puududes ja käsikirjaliste
 vastavate aineste praegu kättesaamatus kauguses olles on
 võimata hakata ligemalt lokaliseerima kõiki eestipärastena
 näida võivaid Agr. sõnu. Kuid kõige ülemalnähtu põhjal

³⁶ Vt. Suom. Suomi 3, lk. 116.

peaks küll põhjust olema väiteks, et kõik viimased on kas sm. murdeis lokaliseeritavad või Agricola-aegse sm. rahva-keele arhaismideks oletatavad. Eesti mõjudest Agr. keeles rääkida tuleks seda suurema ettevaatusega, et — nagu ülemal juba puudutatud — Agr. keeles pole võimalik tabada mingisuguseid häälikulisi eestist laenamise märke, häälikulisi laenukriteeriume. Neid on küllap Ojansuu samuti kui nende ridade kirjutaja Agr. teoseist asjata otsinud. Äsjase võrdlusteloeteluga on antud näiteid neist kõige „kindlamaist“ O. laenuväidete lisatõestistest, mis allakirjutanule on Agr. teoste läbilugemisel silma puutunud — ja, nagu öeldud, needki ei tõesta midagi positiivset. Küsimust Agr. keele (resp. Pernaaja murde) ja eesti keele laenusuhteist saaks häälikuliste kriteeriumide vaikimise tõttu tõsisemalt tõstatada ainult pääle eesti kui ka sm. keele leksikaalsete ja morfoloogiliste varade murdegeograafilist läbiuurimist.

J. Mägiste.

Vaksimees.

Peagu terves Eestis on tuntud väljendus *vakse tegema* 'vigureid, koerusi tegema, veiderdama jne.'. Andmed puuduvad ainult Setumaalt. Siin on meil ilmsesti tegemist saksa laensõnaga.

Eesti murretes esineb sõna järgmiselt: *vaksimees* 'osav rääkija mees, igast asjast akkab kinni ja saab aru'. Teeb oma *vaksisi* 'räägib konklikke juttusi' — ERA II 38, 617 (11) < Vaivara; *vaksid* 'uhkuse vaksid, poos, mis tingitud uhkusest' — AES Iisaku; *vaksi* täis olema. *vaksimees* — ERA II 28, 463 (5) < Viru-Nigula; *vaksimees* 'teeb naljatükke või varastab' — ERA II 28, 646/7 (18) < Viru-Nigula; *vaksimees*. Siin on enam *vookusemees*. *Vaksi täis*, kui inimene tegi alba tegusi — ERA II 37, 101 (4) < Jõhvi; *vaksimees* teeb vigurid. Mis sa teed oma *vaksisi* — ERA II 38, 523 (13) < Viru-Jaagupi; *vaksimees* teeb vigurid, ajuti tött ja ajuti valet — ERA II 28, 388 (36) < Lüganuse; *vaksimees* 'naljategija' — ERA II 38, 227 (19) < Väike-Maarja; see poiss on *vakse* (= vigureid) täis — VMr (E. Elisto);

vaks, g. *vaksi* 'vigur, veiderdus' — AES Koeru; *vak̄s*, g. *vak̄si* 'kelmustükk' inimese kohta, (*h*)*albu temppa tjeB: nãe mißsugused vaksid tal siex on* — AES Järva-Madise; *vaksimees* on viguritegija. Küll sel on *vaksisi* sees — ERA · II 28, 757 (27) < Jüri; vallatu inime teeb *vaksi*. Mis sa näitad oma *vaksimist* — ERA II 27, 199 (34) < Nissi; *vaksimeheks* nimetasid Pühatu mõisa teomehed, kes enne meil naabriteks olid, niisugust kes miskisugusid viguri tükka tegi ja teisi neid uskuma tahtis panna, teisi narrida tahtes — ERA II 23, 536 (6) < Märjamaa; *vaksimēs* 'koerusetegija' — AES Kullamaa; *vaksimees* teeb need teod, mis midagi ei ole — ERA II 55, 316 (26) < Ridala; *Pogsil om̄ viguri ja vaksi sehen* 'poiss on vigureid ja koerusi täis' — Helme; *vaksimees* 'hambamees, vigurivänt, naljategija' — ERA II 42, 131 (26) < Kolga-Jaani; *tēB vak̄sa* 'teeb koerusi' — Torma (P. Ariste); *vak̄sa tegema* 'tempe tegema' — Kodavere (V. Ernits); *sul̄ om̄ om̄ vaksid ja vigurid* — Rannu (E. Kink). Saaremaal *vaksid* tähendab koerust, vigurit (M. Tooms). Tallinna õpilaste erikeeles *vak̄se tegema* = 'koerustempe tegema' (R. Aegna). Järvemaal tähendatakse sõnaga ka nõidust: „Nüid änam niukesi vaksisi ja kuntsisi ei jole“ — ERA II 14, 439 < Paide. *Vaksimees* esineb nõia tähenduses nähtavasti juhuslikult. On üsna mõistetav see psühholoogia, mis ühendab nõiatembud tembutuste ja viguritega üldse. (Nõia tähenduses esineb juhuslikult ka näit. *vigurimees, tükimees*.)

Sõna kohta, kuigi see on õige üldiselt tuntud, pole meil praeguseni kuigi palju kirjutatud. Puudub see ka Wied. sõnaraamatus. O. Loo rits oletab selle etümoloogia kohta: „Die entsprechenden Handlungen und Mittel sind schon in den verschiedenen Zaubererbezeichnungen deutlich ausgedrückt: das in der katholischen Kirche so wichtige Wachs bzw. Licht figuriert in der Zaubererbezeichnung *vaksimees* („Wachsmann.“) (O. Loo rits, Estnische Volksdichtung und Mythologie, lk. 68—9).

See oletus on ilmsesti ekslik. Sõna on laialt tuntud riigisaksa kõnekeeles, rootsis ja Soome-rootsi keeles, on viimast teed kaudu tunginud ka soome üliõpilaskeslede.

J. Pawlowski, Deutsch-russisches Wörterbuch määrgib: Faxen, pl. s. Grimassen; Possen; Narrenpossen; auch (unnütze Ausrede) пустые отговорки, Faxenmacher, s. Grimassenmacher, Possenmacher. Soome-rootsi kõnekeeles: V. E. V. Wessmann, Samling av ord ur östsvenska folkhäl: fax *faks* l Livlig okynnig person; faxer *fakser* fuffins, upptåg. P. Ariste lisandas järgmisi suulisi teateid: *faksən mäχən* tähendavat Hamburgi kõnekeeles 'Possen reissen'. Helsingi rootsi argookeles *han har fax* 'tal veab', samuti soome üliõpilaskeeles: Hänellä on hyvä *faksi* 'tal veab hästi (eriti armuasjades)'.

Eestis elavate balti-sakslaste keskel on tuntud üldiselt *Faxen machen* 'vigureid, koerust tegema', nagu kinnitas Tartu saksa gümnaasiumi õpetaja E. Kobolt. Sei doch still, *mach keine Faxen* und iss weiter (W. Anderson). A. Saareste kinnitab suuliselt teadet sõna tarvitamise kohta Tallinnas: *Mach keine Faxen*.

Nii on üsna usutav järeldus, et meil käsitledava sõna puhul on tegemist saksa laensõnaga, mis on siirdunud eesti keele alale tähistama koeruse- ja viguritegemist, kuid Järva- maal ka nõidust, õieti sellega ühenduses olevaid tembutusi, ja üldse seda laadi tembutusi.

Ed. Laugaste.

Murdetekste.

Mustjala.

Kuuldeline tekst Võhma külast. Jutustanud Liisu 11 p., 82-aastane (1933). MT 109.

keragu õppettajad märgand ühegoõra kårdid. rahàs solè kešseoittel äñd, vimssed kõppigud õñd keik kårdimärgus ä kaudattud, agà muidüs tahà kà märgada äñd, sīs tõnd nõbid lañsi. õñd parajatti pühavä õmikku, nõnda õppettajad pidand varsti kerku minema lugù tegema, õñd täríst inimešsi pahule võttada. õppettaja pištand kogemañta kà tašku nõnda ises tēgid, ja võttand säll nõbi, mišsè ta kårdimärgus oli võttand ja toppind sè pahuleva asemel ühè naisè sohè, miš pahureñni taçà seisand. nainè lüind

kojuse ja mõlënd isè: jō_{ma} ikka nī paṭtune olè, pahuleib
 äp tahà sūs à sulada. läind maõama ja oidand isè kikselle
 a.ēā nõppi sūs. teisè õmiḱku läind õppettaja jūre külama,
 ät tēp_{mis} vigà_{se} õ, ät pahuleib äp tahà sūs à sulada,
 imè teist pēle, agà ikka tük_{vād} kōvād asja sūs. õppēt-
 taja iḱlënd: rištus õ jubà omà kaḱstuhät äštad suṛnd, äḱk_õ
 sè tük, mis_{mà} teittele aṇdasi, üks vā kondi tük, lihāp
 seisa_{ju} nī kauwā. sis_{õnd} naisel selge arū kà küḱ, miḱs
 pahuleib äs tahà sulama akkada.

Üles tähendanud Magnus Kindlam.

Käina.

Kuuldeline tekst Luguse külast. Jutustanud Tiiu Siimann, 82-a.
 (1933). MT 110. Selles tekstis on toodud näide täpsest märkimisviisist.
 _ või _ avahääliku kohal osutab nasaliteeti, eelmine vähemat, teine
 suuremat. Samuti on _ nõrgema ja ° tugevama palatalisatsiooni tähistaja.

sandid.

kut mā vël laṗs olin, kerjajṗd tulid. mei olimē kolme-
 geiste kodòs. — poisid olid vanāmad, mēnā nōrēm. — tei-
 sēd olid einäl. kerjajṗ tuli. — āōk tegi plaḱs! mõlemṗd
 poisid läksid kajõ. tühi kajõ oli, kōgōgṗ vennasid sēsse.
 mēnā lehān pārgō, üks sēspōld āōkki ja vādān üksē vahēld.
 vanā vāttas tubā... pole temā mēdagēd teind, läks ärā
 jälle. oli vanā nainē, lēt kûb selṗs. kut vanā inimēne
 kodò oli, sts sandid lugēsēd kã. panid kēd kogò ja luge-
 sid: << sa inimēne usinast, oh vātta varā iljṗ, mēs kas-
 vṗb sõnò sõdamēs, kas õhagad vōio viljṗ, sešt vëljā
 sēmest tuṇnõkse, mēs sõnò sēsse tehakse, tēb vaēndlane
 vei jòmäl >>.

ükskord sant tuli jälle. pole kedagēd kodò oḱnd eṇd.
 kaḱs sūrd poisid jōntterd olid, mēnā olin vehenē, antsid
 sandile tērvē levā, et mei rahvās käskisid aṇda, et kes
 tänā meile tõlēb, sãõb tērvē levā. sant akkas vastò, et äi
 temā tahà tervēt leibṗ mēttē. vimagz vāttis ikkà vastò.

sant läks toà tagand läbi, sīs poisid läksid vaštò, et kus
mei levà vīd. aīnà leib kädè. ikkà aīdēs levà kädè. —
olī se sīs elòs?

Üles tähendanud Pauliine Palmeos.

Laiuse.

Kuuldeline tekst Kurista asundusest. Jutustanud Jakob Raja, 73-a.
(1933). MT 106.

temà oli esti üks seisumà sī, karjamà vōi nisukke jah.
nōñnà lõmà kasvattuse koht, vōi nōri lõmi, sīs kutsutti
karjā mõisa. minà sedà päris põhja kà ei tià, agà eàà
sīn kedagi magasi aitta ei oīnd vōi nī, sīs ta oli ikki karjā
mõisa. sīs oli üks, si oli ülè kūrwegümne āsta, tuli seijè
üks vaimasvère mīs, tōi omà saunà kà sījā. ta ākkās,
sedà põldu üles vōtma ja magesid põllust tegema. sīs kolm
āštāt ta ei maksud mõisale reñtti eàà kedagi. si oli talle,
ettà tegi ta põllust, ja sīs jälle ākkās maksu maksmā, ja
selle ajā sīs on kolmdeistkümmenē tükki sīn elanud eñnè
minū. mõisa päevamehed vōi kändimehed nad olid. eñnè
minū sai sīn üks sellè kohā pidaja suurma. lašti läbi uksè
ta mahā. sī oli sõjā aeg jubā. ākkās sīal mõisa valitsuse
le vastu. . . tema ākkās kà seda nõudma, kohūs mõištis
ta vällä, tal läind. sīs tuli prīstav ja tõsteiti ja sīs lašti
ta mahā. sõdà oli nī suur. läbi uksè lašti ja sai suurma.

Üles tähendanud August Tamm.

Hargla.

Kuuldeline tekst Koikkülasi. Jutustanud Karoliine Poola, 75-a.
(1. IV 1933). MT 115.

nī mu esä kõnēli mulle, mis ta sīn kerikkun om nāñnū.
om olnu' pūlbā õdak, ku niā' sānu' siñna rubine kerigu
koitsele. sīs jättlünü obesē tī päle. kerik es olē kauven tī
verest. tiñne tuli om paistunu kerigu āknist vällä, must
prüñ tiñne tuli. niā' üsi omma' tulnuve. — las na obē-
seksē rāškesē puhadē, mī lāme kaeme, kas nūd pūhi om, et sāt
kerikkun om tuli, kas vašt mõni juttus om, niā' kolm mīst
lāñnū kaeme. tõse' jāñnū kūrmiide manu', sāl kerikkun om.

olnu' tuli ja tū tuli om' olnu' nī tiinē ja pūmme, ja sis' oīma nīgu tōrvakañnukse, nīgu musta' nuttikse' oīma istunu peijkke pāl. tōrva kūndle' oīma' palanu' ja om' olnu' üts toñnin õñneḁe—niā' oīma tulnu tagasi vōri oḁeḁte manu'.

Üles tähendanud Salme Tanning.

Piibli pärisnimede transkriptsiooni küsimuste lahendusest.

Viimases EK numbris pikemalt käsitletud küsimuses, kuidas teoksil-olevas uues eesti piiblis transkribeerida heebrea, kreeka ja ladina pärisnimesid, ilmsikstulnud lahkarvamiste selgitamiseks ja ühise keele leidmiseks toimusidki, nagu kavatsatud, 29. ja 30. aprillil koosolekud, millest peale vaidlevate poolte — uue piiblitõlke toimetaja praost H. Põllu ja Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi oskussõnade toimkonna esindajate S. Aaslava' ja H. Masing'u — võtsid aktiivsemalt osa EK toimetajad lektor J. Veski, keda paluti koosolekut juhatama, prof. J. Mägiste ja E. Elisto, lühemat aega ka prof. P. Haliste.

Sissejuhatavas sõnavõtus H. Põld tutvustab koosolijaid kirikliku piiblitõimkonna lõplikkude otsustega, mille üle ta vaielda enam ei sooviksi. Piiblitõimkond on nimelt otsuseks teinud nii Vana kui Uue Testamendi kohta senise piiblikeele traditsiooni vastu säilitada võõrnimede (nagu võõrsõnadegi) algul häälikud *b*, *d*, *g* ja tarvitu-sele võtta häälik *f* heebrea $\beth$ ja kreeka φ transkribeerimiseks pärisnimedes. Edasi on piiblitõimkond soome uues piiblis (1932) läbi viidud uuendused pikkade vokaalide kirjutuse kohta heebrea nimedes meiegi uue piibli jaoks vastuvõetavaks tunnistanud.

Häälikute *b*, *d*, *g* ja *f* teatavamääralise sissetoomisega koosolijad ühinesid peale H. Masingu, kes kategooriliselt pooldas täiel määral piibli senise kirjaviisi juurde jäämist. Üldiselt sooviti nimelt küllaldase eranditehulga kindlustamist, kuhu kuulusid tuttavamad ning rahvaomaseks saanud nimed, mille kirjaviisis arvestatagu senist piiblikeelset traditsiooni. Soome uuenduste vastuvõtmist vokaalide pikkuse asjus aga pooldati vaid põhimõtteliselt, niipalju kui nad meie erinevas keeleoludes oleksid sobivad, mille üle otsusele jõuda arvati võidavat alles siis, kui näidetmaterjali läbivõtmisel saab tutvuda nende uuenduste tegeliku rakendamise tagajärgedega.

Pärast niisugust platvormiloomist asuti *h e e b r e a* nimede transkriptsiooniga seotud üksiküsimuste lahendamisele. Kõne alla tulid kõigepealt heebrea *k o n s o n a n d i d*, mille transkriptsiooni asjus arvamised olid lahku läinud, nimelt *s*-häälikud, kõrihäälikud ja *(š)*, mille transkriptsiooni uues piiblis sooviti järgmiselt:

1) *s*-häälikud:

τ (*z*) = *s* (näit. *lisebel*);

$\mathfrak{D}$ (*s*) sõna lõpul lühida rõhualuse vokaali taga = *ss* (näit. *Mass*), muidu *s*;

ʒ (š) sõna algul ja konsonandi ees või taga = s (näit. *Saadok, Mispa*), sõna lõpul ja vokaalide vahel, ka ʒ (šš) puhul, = ts (näit. *Perets, Etssem*);

ʒ (š) ja ʒ (š) sõna lõpul rõhualuse vokaali (ka pika) taga = ss (näit. *Kuuss*), samuti muidugi ʒ (šš) ja ʒ (šš) puhul, muidu aga = s (näit. *Aaser, Simson*).

2) Kõrihäälid:

ʒ (h) jääb samuti nagu ʒ (ʔ) väljendamata (näit. *Jaakob, Eesav*);

ʒ (h) sõna algul ja lõpul jääb väljendamata (näit. *Aabel, Saara*), muidu = h (näit. *Aabraham*);

ʒ (h) vokaalide vahel lühida rõhualuse vokaali taga = hh (näit. *Ahher*), muidu = h (näit. *Raahab, Ahban, Haam*).

3) ʒ(i)häälik:

ʒ (ii) sõna algul = i (näit. *Ismael*);

ʒ (ii) vokaalide vahel lühida rõhualuse vokaali taga = i (näit. *Aialon*), kuid ʒ (ii) = ij (näit. *Eelija*).

Mis puutub vokaalidesse, siis ülalmainitud soome piiblis teostatud uuendus seisab selles, et heebrea nimede esimese silbi pikad vokaalid kirjutatakse kahekordistatult. Koosolijad leidsid, et see juhis eestigi piibli jaoks oleks vastuvõetav, välja arvatud ühesilbised *t*-lõpulisel nimes; nii siis näit. (mitmesilbistest) *Aadam* ja (ühesilbistest) *Seem, Haam, Uur, Huur, Daan, Kuuss, Uuts, Gaad, Goog*, kuid *Sett, Heit, Fratt, Lott, Rutt* (kaht viimast kaitsesid eriti eesti keelemehed, õieti küll kõiki *tt*-lõpulisel).

Kui soome uus piibel paljalt esimese silbi vokaali pikendusega piirdubki, siis piiblitoomkonna nõusolekul H. Põld on püüdnud heebrea rõhualuste vokaalide pikkust säilitada ka väljaspool esimest silpi (vt. eelmises numbris lk. 24, punkt 3, 5, 6, 7). Pikemate arutluste järele jõuab koosolek otsusele, et meilgi tuleb rahulduda soome uuendusega ja H. Põllu lisauuendust mitte pooldada, välja arvatud nelja- ja enamasilbised nimes, milles kaks viimast silpi mõtteliselt lahutatakse eelnevaist ja käsitellakse neist moodustuvat sõnaosa nagu iseseisvat sõna, s. t. pikendatakse tarbekorral eelviimast silpi nagu muidu esimest (näit. *Serujaabel*).

Algeelise eri silpidesse kuuluvaist, ent kõrvuti esinevaist vokaalset eesti transkriptsioonis tekkivaist diftonges aga tuleb nende vokaale kirjutada ühekordselt ka siis, kui nad algeelises osas pikad (see otsustati peamiselt keeleteadlaste nõudel); nii siis näit. *Noa, Lea, Saul, Joel, Joab, Joas, Moab, Soar, Boas, Jael, Seir* (mitte *Nooa, Leea* jne.); samuti ka UT nimeses nagu *Lois, Troas, Jairus* (mitte *Loois, Trooas, Jaiirus!*).

Tuttavamaist VT nimesest, mille transkribeerimisel ei tuleks rakendada eeltoodud juhiseid, olid H. Põld ja S. Aaslava koostanud järgmise loendi, milliste nimese kirjutamisel on kas täiesti järgitud või osaliseltki arvestatud senist traditsioonilist (s. t. tavaliselt ladinapärasest või eestipärasest) kuju:

isikunimedest: *Eeva, Aabel, Kain, Eenos, Eenok, Metuusala, Jeevet, Aabra(ha)m, Iisak, Rebeka, Jaakob, Ruuben, Simeon, Issaskar, Joosep, Potivar, Iisrael, Mooses, Aaron, Joosua, Piileam, Giideon*,

Saamuel, Iisai, Taavet, Koljat, Saalomon, Rehabeam, Jerobeam, Eelija, Eliisa, Jesaja, Jeremija, Hesekiel, Taaniel, Nahum, Sakarja, Iiob, Immaanuel;

kohanimestest: *Fratt, Paabel, Seekem, Soodom, Komorra, Jordan, Egiptus, Damaskus, Liibanon, Neebo, Jeeriko, Saamaria, Jeruusaleem, Petlem* (kaks viimast ühe *m*-iga ja järgmise käändumisega: omast. -*lema*, sisseütl. -*lemma*); osastava käände kuju jäi tookord lahtiseks).

Küsimused, kui palju ning missuguseid nimesid ja liiat veel missugusel kujul säärasesse erandite-loendis võtta, lähevad arvamised loomulikult lahku, nagu küllap vist juba tookord koosolijailgi, ilma et seda eriti silmapaistvalt oleks rõhutatud: kõiki rahuldavaid objektiivseid moodupuid poleks ju niikuinii mitte leitud.

Siirdudes selle järele Uue T. k r e e k a ja l a d i n a nimede vaatlusele, arutellakse üksikute häälikute transkriptsiooni sel määral, kui EK kirjutis oli ilmnenuid lahkuminekuid ja kui koosolekul esineti uute ettepanekutega.

Mis puutub konsonantidesse, siis tunnistati vajaliseks nimede (ka juba Vana T. omade) eestipärasele transkribeerimisel üldse vältida mitte-eestipäraseid *bb, dd, gg-d*, neid asendades lihtsate *b, d, g-ga* (näit. *Hagai, Lüda, Rabi, Tadeus, Lebaios*), selle kõrval ka *pp, tt, kk* tarvitamist piirata, nimelt kirjutades ja sallides neid ainult seal, kus nad eesti nimekujus esinevad vastavas, s. o. kolmandas vältes, nii siis näit. küll *Matteus, Mattias, Sakkeus*, kuid *Matata, Matatias, Jope, Rebeka, Agripa. Filipos, Filipo* (miks mitte traditsioonipärane *Vilipi* või *Filipi* [linn, rahvas], samuti *Vilippus* või *Filippus*? — Toim.), *Kapadookia, Ataalja*.

Utest ettepanekutest võeti vastu järgmised:

H. Põllu ettepanek, sallida *ds-na* (mitte *ts-na*!) hääldatavat *z*-tähte kreeka nimede algul nagu *Zeus, Zeenas, Sünzügos* (liitsóna!);

H. Põllu ja S. Aaslava ettepanek, kreeka *z-d* isikunimedes transkribeerida *k-ga* (näit. mitte ainult *Arkipos, Arkelaos, Aristarkos, Malkos, Kloe* nagu *Kristus*, vaid ka *Eutiikos, Prokoros, Stakius, Sün-tüke*); keelemeeste poolt nõuti aga erandlikult tavalist võõrsõnade-apellatiivide kohta kehtivat transkribeerimist kohanimes *Ahhaia*, et vältida tülikat paralleelkujude tekkimist keelepruugis; kuid *Antiookia* nimi säilitas oma traditsioonilise kuju;

ladina vokaalielest *ti-d* otsustati eesti keelemeeste üksmeelsel nõudmisel pärisnimesedki transkribeerida eesti keele traditsioonide kohaselt *tsi-ga*, ja mitte *ti-ga*, nagu seda soovitasid üksmeelselt niihästi H. Põld kui ka S. Aaslava ja H. Masing; nii siis *Pontsius, Tertsius, Titsius*. Õieti on siin tegemist vastuoksusega, kui samal ajal lepitati nendesamade ühise ettepanekuga, ladina *c-d* transkribeerida senise piibli traditsiooni kohaselt *k-ga* ka kõrgete vokaalide eel, s. t. nimeses *Kreskens, Luukius, Porkius, Priskilla*.

Mis puutub vokaalidesse, siis S. Aaslava ettepanek kreeka *eu-d* vokaali eel hääldamise hõlbustamiseks transkribeerida ladina resp. uskreekapäraselt *ev-ga* (vrd. *evangelium*), hüljati (nii siis *Euodia, Skeuas*).

Pikki (kahekordistatud) vokaale võib eesti transkriptsioonis esineda ainult rõhualuseis silbes. Kreeka ja ladina nimede transkriptsioonides jäävad rõhualusteks need silbid, millele algkeeleski langeb rõhk, välja arvatud kreeka nimed eelmises numbris lk. 32 algul toodud rühmituse punkt 1 ja 2 alla käivatel juhtudel, kus eriti punkt 1 ja 2 c ning d puhul meie kõrvadele vastuvõetamatu algkeelne rõhutamiski tuleb asendada ladinapärasega.

Kahekordselt kirjutada otsustati aga ladina ja kreeka isikunimedede transkriptsioones rõhualust vokaali ainult lahtises silbis ja kui ta algkeeleksi oli pikk. Nii siis näit. küll *Ruufus, Luukius, Pilaatus, Herodes, Kviriiinus, Fortunaatus, Jaason, Soopatos, Oneesimos, Dionüsius*, kuid sellevastu ühelt poolt *Nero, Titus, Tiberius, Rode, Filipos, Filologos, Epafroditos*, kus lahtise rõhualuse silbi vokaal on algkeeles lühike, ja teiselt poolt *Justus, Kvartus, Markus, Festus, Krispus, Kreskens, Priska, Kristus, Sostenes*, kus rõhualune vokaal on algkeeles küll pikk, kuid esineb kinnises silbis. Ainult *muta cum liquida* ei takista eelkäiva vokaali pikkuse säilitamist (näit. *Puublius, Demeetrios*). E. Elisto pooldas kategooriliselt rõhualuse lahtise silbi kirjutamist pika vokaaliga ka sel juhul, kui see algkeeles on lühike, nimelt vastavalt harjunud hääldusele *Neero, Tiitus, Tibeerius* jne. Allakirjutanu jällegi soovitaks rõhualuse vokaali algkeelset pikkust säilitada ka kinnises silbis. Nii siis eri lähtekohad: ühelt poolt eesti senine, kuigi saksa keele mõjustatud, traditsiooniline hääldus, teiselt poolt algkeelse häälduse iseseisev järgimine, mis samuti on kooskõlas eesti o m a d e keeleaseadustega.

Ms. olgu mainitud, et H. Põld transkribeerib nüüd kreeka nimesid, olgu nad isiku- või kohanimed, üldiseit algkeelsete lõppudega (näit. *-os, -on*, mitte ladinapäraselt *-us, -um*).

Nendele juhistele alistatigi ladina ja kreeka nimede transkribeerimine, muidugi hulga eranditega, eriti selleks, et (nagu Vanaski T-s) tuttavamate nimede juures arvestada omaseksaanud traditsioonilisi nimekujusid. Niisuguste erandite hulka kuuluvad puhtkreeka isikunimedest *Kristus, Peetrus, Nikodeemus* (pro *Kristos, Petros, Nikodemos*), kreekastatud seemi nimedest (ladina *-us* pro kreeka *-os*;) *Jaakobus, Saulus, Laatsarus* (pro *Lasaros*), *Jairus*, (eesti *-eus* < lad. *-aeus* pro kr. *-aios*;) *Matteus, Sakkeus, Tadeus* (kuid *Alfaios, Lebaios*), *Sebedeus* (kuid *Bartimaios*), *Bartolomeus*, (muidu eestipärastatud:) *Maarja, Kaivas, Parabas, Siimon, Johannes, Johanna* (pro *Maria, Kaifas, Barabas, Simon, Joannes, Joanna*). Muide VT isikud esinegu Uueski T-s sama nimekujuga, nii siis näit. mitte kreeka (*i*)*as*-lõpuga, vaid heebrea (*j*)*a*-lõpuga *Uuriija, Eelija, Jesaja, Jeremija, Berekja, Joona*, ka mitte kreeka transkriptsiooni, vaid seemi algkuju järgi, näit. *Iisebel, Simson* (pro *Jesabel, Samson*). Erandlikult soovib H. Põld VT *Püleam'i, Rehabeam'i, Iisai'* asemel Uues T-s kirjutada kreeka resp. ladina transkriptsiooni järgi *Balaam, Roboam, Jesse* (viimast just jõululaulust tuntud lause pärast: „Ta tuli Jesse soost“). Edasi tahab H. Põld kirjutada algkeele järgi *Gamliel* pro *Gamaliel* ja uuele tõlkele aluseks võetud tekstikuju järgi *Beesebul* tavalise *Beelsebul'i* resp. senise eesti *Peltsebul'i* asemel. Allakirjutanu soovitas siin jääda traditsioonilise *Peltsebul'i* juurde, sest *Beesebul* pole muud kui fonetiiline teisend, mis on tekkinud kas kreeka või juba seemi pinnal assimilatsioonil teel algkeelele igatahes lähemast *Beelsebul*-kujust. *Peltsebul'i* säilitamist pooldasid ka kõik teised koosolijad peale H. Põllu.

Vastavalt eesti keelepruugis valitsevale suuremale vabadusele kohanimede transkribeerimisel, võrreldes isikunimedega, on Uuegi T. kreeka-ladina resp. kreekastatud seemi kohanimedid transkribeeritud vähema valjusega. Mainida oleks järgmist:

1) Sagedat rõhualuse lahtise silbi lühida vokaali pikendamist (vastavalt apellatiivide-võõrsõnade transkriptsioonile), nagu näit. *Antiookia, Kapadookia, Kilikia, Araabia, Aasia, Dalmaatsia, Itaalia, Ataalja, Liibüa, Makedoonia, Lükaonia, Lüükia, Süüria, Früügia, Tüüros, Tibeerias, Pisiidia, Mesopotaamia, Galaatia*;

2) vabadusi sõnalõppudes: (mitmusliku feminiinse *-ai* asemel *-a*;) *Ateena*, *Kolossa*, *Kenkrea*, *Sürakuusa*, *Trestaberna* (kuid maskuliinne *Filipoi*), (*-aia* asemel *-ia* resp. *-ea* < lad. *-aea*;) *Arimaatia*, *Galilea* (kuid uuena *Judaia* pro *Juudamaa!*), (*-us* pro *-os*;) *Egiptus*, *Damaskus*;

3) vabadusi rõhutamises: (ladinapäraselt:) *Sürakuusa*, *Tüatiira*, *Egiptus*;

4) muid vabadusi: *Tessaloonika* (< saksa *Thessalonich* pro *Tessaloniike*), *Euftrat* (pro *Eufrates*), *Kreeka* (pro *Hellas*), *Egiptus* (pro *Aigüptos*).

Ka kreekastamata seemi kohanimede hulgast otsustati järgmised kirjutada traditsioonipäraselt: *Küidron*, *Kapernaum*, *Kolgata*, *Ketsemani*, *Natsaret*.

Nagu eeltoodust näha, polnud koosolekud ilma tulemusteta: tüliküsimusis ongi enamasti leitud ühine keel, ja kui mõned lahendusist peaksid olema ebaõnnestunud, siis saab neid vahest veel revideerida, samuti mõndagi vastuoksust kõrvaldada.

S. Aaslava.

Täienduseks eelmisele.

Eeltoodud lahenduste revideerimiseks tulid eelmise kirjutise algul nimetatud keelemehed (pääle P. Haliste) ja usuteadlased veel korraks kokku 3. juunil ja võtsid häälteenamusega vastu järgmised täiendused ning parandused:

Eesti transkriptsioonis moodustuvate diftongide kohta käiva juhise puhul (millele muide nüüd alistati ka nimi *Kedorlaomer*) lubati erandina nimekujusid *Puua* ja *Suaa* kui eesti tavalisele õigekirjutusele enam vastavaid (pro *Pua*, *Sua*). (Teisi vt. lk. 68 all.)

Traditsioonipäraselt kirjutatavate V a n a Testamendi nimede loendit täiendati isikunimedega *Melkisedek*, *Haagar*, *Benjamin*, *Jefta*, *Moolok*, *Hoosea*, *Nehemia* ja kohanimedega *Kaanan*, *Siion*.

Nimede *Petlem* ja *Jeruusalem* osastavaks käändeks loeti reeglipärased kujud *Petlemat*, *Jeruusalemat*, viimase kõrval aga kirikukeele traditsiooni kohaselt otsustades lubada samaväärsena tarvitada ka vormi (osast.) *Jeruusalemma* (vrd. lk. 69 ül.).

Ladina vokaalielest *ii*-d otsustati piiblis transkribeerida *ii*-ga (pro *tsi*), arvestades *ti* esinemist (*tsi* kõrval) senisteski eesti piibli väljaandeis. Nii siis *Pontius*, *Tertius*, *Titius*. (Vrd. lk. 69 kesk.)

Erandlike U u e Testamendi nimede loendis tehti järgmised muudatused.

Puhtkreeka *i s i k u* nimedest otsustati traditsioonipäraselt kirjutada ka *Filippus* (pro *Filipos*) (vrd. lk. 69 k.). Teiste enam tuntud, päämiselt jüngrinimede eeskujul otsustati kirjutada *eus*-lõpuga ka *Alfeus*, *Lebeus* (pro *Alfaios*, *Lebaios*); traditsioonilise nimekuju säilitab ka *Peltsebul*. (Vrd. lk. 70 kesk. ja all.)

VT-s mitte-esinevate isikute ja kohtade seemi nimesid võib kirjutada kreeka (resp. ladina) transkriptsiooni järgi, nagu näit. *Eliisabet*, *Fanuel*, *Natanael* (pro *Eliseba*, *Peruel*, *Netanel*), seda enam et tihti nende nimede seemi alkuju polegi kindlasti teada.

Erandlike k o h a nimede hulka võeti veel *Filipi*, *Judea*, *Mileetos* (pro *Filipoi*, *Judaia*, *Miletos*) ja *Natsaret*'i asemel otsustati kirjutada *Naatsaret*. (Vrd. lk. 71 ül.)

Loodetavasti on nende täienduste ja muudatustega endisest suuremal määral tabatud ka ajakirja lugejate soove.

Ometi allakirjutanu ja piiblitõlke toimetajagi näeksid meeleldi, et suvekuudel veel enne piibli käsikirja trükkiminekut neis küsimusis arvamusi avaldataks ja trükis ilmuvaist sõnavõttudest kummale tahes neist või ka EK toimetusele teatataks (EK järgmist nr-it küll enne oktoobrit ei ilmu).

S. Aaslava.

Soome-ugri alased riivavaid lingvistilisi küsimusi teisel slavistide kongressil.

Eesti Keele I. a. viimases numbris andsin mainitud kongressi kohta üldülevaate. Siinkohal esitan ülevaate ettekannete kohta pealkirjas märgitud teemile. Et aga osa keelelisi ettekandeid on kõige lähemalt seotud eeljalooliste, ajalooliste, etnograafiliste ja antropoloogiliste küsimustega, siis ilmuvad niisugust laadi keeleliste ettekannete referaadid (keele ja tõu suhetest, slaavlaste algkodu küsimus, soome kohanimed slaavi mail jne.) Ajaloolise Ajakirja käesoleva aasta teises numbris, kuhu neist küsimusist huvitatuid juhatan.

Meile soovitatakse ladinakeelset filoloogilist terminoloogiat. Sellise sooviavaldusega esines prof. Grünenthal Breslaust, tähendades, et ladinakeelne filoloogiline terminoloogia olevat maksev igal pool Lääne-Euroopas peale Hollandi. Slaavlastest olevat ladinakeelne filoloogiline terminoloogia maksev tšehhidel ja serbokroaatidel, võimalik olevat see ka Poolas. Et võõraste keelte õppimist kogu maailma õpetlasile hõlbustada, soovitas prof. Grünenthal võtta ladinakeelne terminoloogia tarvitusele ka vene, bulgari ja sloveeni keeles, mis ei võivat olla eriliselt raske, sest et sloveenide ja Balti piiririikide omakeelsed filoloogilised terminoloogiad polevat veel kuigi vanad. Nii siis soovitus meilegi. Olgu sel puhul aga nimetatud, et puhtteaduslikkudes teostes eesti keele üle ongi meil kaugelt suuremalt osalt ladinakeelne terminoloogia tarvitusel, kuna kooligrammatikais eestikeelne terminoloogia valitseb, keskkooli ja gümnaasiumi ulatuses ladinakeelsete paralleelnimetustega.

Soome teadusmees indo-euroopa algkeelt täiendamaks. Praegu maksab keeleteadlaste keskel kaljukindel arvamine, et mõne tuhande aasta eest oli olemas nn. indo-euroopa algkeel, millest tekkisid kõik hilisemad indo-euroopa keeled. Selle indo-euroopa algkeele on aga keeleteadlased praegu olemasolevate indo-euroopa keelte põhjal nii-öelda tagantjärele üles ehitanud, kusjuures ehitus ei näi praegugi veel lõpul olevat, olgugi et viimastes indo-euroopa grammatikates, näiteks Tartu Ülikooli prof. Kieckers'i omas (Einführung in die indogermanische Sprachwissenschaft I) on indo-euroopa algkeelele omistatud mitte vähem kui 61 eri häälikut, kui lühikesed ja pikad, konsonantseis ja vokaalseis funktsioones esinevad täishäälikud eraldi arvata, peale selle veel 70 kaksiktäishääliku ümber. Eriti harrastas nn. Moskva lingvistiline kool Fortunatov'iga eesotsas uute algkeele häälikute konstrueerimist, et sel kombel nüüdseid keelenähtusi hõlpsamini seletada võida. Selle kohta on Berneker tähendanud (Arch. für slav. Phil. XXV 475), et sel kombel muutub algkeel mingisuguseks kolikambriks (Rumpelkammer), kuhu heidetakse kõik, millega muidu hakkama ei saada (vrd. Endzelin, Slavjano-Baltiiskije etjudõ 53). Varssavi kongressil esineski prof. Mikola Helsingist referaadiga, milles ta väitis, et indo-euroopa algkeele hää-

likute hulgale tuleks veel juurde lisada š-häälik, mõnede slaavi ja leedu sõnavõrdluste jm. põhjal.

Slaavi keeleatlase küsimus oli juba eelmisel kongressil üheks keskseks käsitlusobjektiks. Valiti isegi rahvusvaheline slaavi keeleatlase komitee, mille esimeheks sai kuulus prantsuse keeleteadlane Meillet. Nüüdsel kongressil polnud aga toimikonnal midagi erilist esitada. Küll olid aga üksikud maad keeleatlase alal ühte ja teist korda saatnud. Nii on Krakovi Akadeemia välja andnud suurepärase Nitsch-Malecki' karpaadi-poola keeleatlase, milline sisaldab 500 keelekaarti, andmetega 40-st eri punktist. Soome-ugri keeleteaduse seisukohalt on see atlas huvitav selle poolest, et ta sisaldab mitmekümne ungari laensõna võrdlemisi täpsed levingukaardid lõuna-poola murdeis.

Pomorze kohanimede atlase on välja andnud katoliku papp ning filoloog Kozirowski, kes on juba varemini avaldanud õige mahukaid uurimusi Lääne-Poola kohanimede üle. Soome-ugri keeleteaduse seisukohalt oleks tarvilik järele vaadata, kas ei leidu vahest ka nende hulgas võimalikke, kuigi ehk väheseid läänemeresoomepäraseid kohanimi, nagu neid on varemini arvanud leidvat N. Anderson, J. Rozwadowski ja nende ridade kirjutaja (sellest küsimusest pikemalt Ajaloolise Ajakirja s. a. teises numbris).

Saksamaal on Vasmeri ja Wirthi hoolitsusel välja antud lausitslaste keeleatlas ja Rumeenias on käsil üldise omamaise keeleatlase eeltööd, millised käsitlevad ka slaavi elemente rumeenia keeles.

Loomulikult tuleb meil eeskätt hoolt kanda eesti keeleatlase väljaandmise eest, kuid selle kõrval poleks sugugi paha koguda andmeid ka vene keele atlase jaoks Eestis, milleks oleks tarvilik vastav slavistide organisatsioon või rühmitis Tartu Ülikooli (või mõne tema juures tegutseva asutise või ühingu) juures, kelle kaastöolisteks peaksid loomulikult olema just ülikooli vene õppejõud ja üliõpilased, vene õpetajad, preestrid ja teised haritlased, kuigi ka endastmõistetav oleks eestlaste-slavistide ja slaavi teadustest huvitatute osavõtt sellest organisatsioonist. See oleks tähtis esmajoones meie oma rahvuslikkude teaduste seisukohalt, aidates valgustada nii mõndagi üksikasja eestlaste ja venelaste suhetes, kuid teiselt poolt oleks see ühtlasi tubliks lisanduseks üldisele slaavi filoloogiale, milline omalt poolt aitaks tõsta lugupidamist Eesti vastu rahvusvahelises filoloogide peres, eriti aga slaavi mais.

Kui palju on säilinud algslaavi elemente praegustes slaavi keeltes? Sellele küsimusele katsus praeguse poola hariliku keeletarvituse seisukohalt vastust anda Lehr-Splawinski. Vastavate etimoloogiliste sõnaraamatute põhjal oli ta leidnud praeguses poola kõnekeeles üle 1700 algslaavi sõna, ilma tuletus- ja tähendusmuuteita. Neist oli 1016 nimisõna, 464 pöörd-sõna, 172 omadussõna, 36 arvsõna, 23 asesõna, 22 eessõna ja 7 sidesõna. Psühholoogiliselt jagunesid need sõnad järgmiselt: välismaailma käsitlevaid 1450 sõna, puhtpsühholoogilisi mõisteid — 170 sõna, formaalgrammatilisi suhteid — 104 sõna. Lehr-Splawinski järgi kaastavust neis sõnus tüüpiline põlluharijate hõimkondlik kultuur.

Meid huvitab see küsimus sellelt seisukohalt, et algsaame keel oli õieti kaasaegne algslaavi keelele. Mõlema algkeele jagunemine eri keeliks sündis umbes ühel ja samal ajal, võib-olla väikeste vahedega, mida aga raske täpselt kindlaks määrata. Selle põhjal (? Toim.) võiks oletada, et näit. eesti keeles võiks säilinud olla samuti umbes 1700

algsoomekeelset sõna ja et nende jagunemine tähenduse poolest ei tohiks ka mitte liiga palju lahku minna eespool-esitatud poola sõnade jagunemisest. Kas see aga tegelikult nii on, tuleks õieti järele proovida meie oma sõnamaterjali alusel, milleks loodetavasti võimaluse annab Soomes teoksil olev soome keele etimoloogiline sõnastik.

„Keeleline balkanism“. Kongressi toimkonna poolt oli üheks käsitlusteemaks üles seatud nn. keelise balkanismi küsimused, see on teineteise naabruses asuvate mittedugulaskeskeelte vastastikune mõju teineteisele, nagu see avaldub eraldi balkani keeltes. Sellel teemal kõneles prof. Romanški Bulgaariast, leides, et teatavad vastastikused mõjustused balkani keelte vahel on kahtlematud. Seejuures nimetas ta mõningaid üksikasju võrdluseks ka vene murretest, nii nn. postpositiivse artikli, näit. *dom-ot* 'see maja'. Sel puhul tähendas prof. Ohjénko, et samasugune liitelõpp *to* 'see' lisatakse mõnel korral vene keeles juurde ka pöörd sõnadele, näiteks *tšitajeto* 'loeb seda' (niisuguste vormide üle on hiljuti Tartu Ülikooli Toimetistes pikemalt kirjutatud prof. Aruma). Nende ridade kirjutaja juhtis tähelepanu sellele, et vene murrete postpositiivse artiklid on prof. Trubetzkoy seletanud mordva postpositiivse artikliga, mis on mordva keeles täitsa harilik, näit. *kudo* 'kodu', *kudoš* 'see kodu', kuna aga vene keeles on see väga haruldane, selle tõttu võimalik laen mordva keelest. Ka vene pöörd sõna kuju *tšitajeto* tuleb meelde nn. mordva objektikonjugatsioon, kuid kas siin on laenuga tegemist, tuleks muidugi lähemalt selgitada.

Keelise balkanismi küsimus pakub meile võrdluseks huvi sellelt seisukohalt, et meie ise asume võrdlemisi lähedal ühele mitmesuguste keelte ristlemise alale Kesk-Baltikumis. On nimelt mõningaid ühiseid jooni lõuna-eesi, läti, leedu, valgevene, vene Pihkva murde ja poola Vilno ja masuuri murde vahel, kusjuures vanad germ. mõjud on neis kõigis olemas. Siin on igatahes tegemist mingis. keelise balkani, õigemini küll balti liiduga, kuigi vahest võrdlemisi vähe väljakujunenuga ja seni selgitamatuga. Nimetaksin ainult *dl* muutumist *gl*-iks, mis on ühine läti ja leedu keelele, sporaadselt ka vene Pihkva murdele ning mis esineb paaris laensõnas lõuna-eesi keeles (*mugl*, *vigl*) jne. Sellele juhtis Mikko la nende ridade kirjutaja tähelepanu juba 1917. a., ja alles hiljuti on umbes samasuguseid asjaolusid märganud ka dr. Moritz Grünberg, eesti keelega tuttav Tallinnas asuv ungari-juudi slavist Viini ülikoolist, kes peab võimalikuks kõnelda isegi erilise balti filoloogias, arvesse võtmata, et sel sõnal on juba väljakujunenud tähendus leedu-läti-vanapreisi filoloogia mõttes; vahest võiks siin kõnelda Idabaltikumi keelte filoloogias.

Ungari laensõnadest Karpaadi poola murretes kõneles dotsent dr. Kniezsa Budapestist. Harilikult on arvatud, et ungari laensõnad on jõudnud poola murdeisse rumeenia keele kaudu, sest et need laensõnad käsitlevad peaaesjalikult karjaste elu ja et praegu Karpaatides peakarjastena esinevad rumeenlased. Kniezsa arvas aga ajalooliste andmete põhjal võivat tõendada, et need sõnad on siiski suuremalt osalt otse ungari keelest laenatud, sest et ka ungarlased on varem ajal mägikarjastena esinenud ja slovakkide ning isegi poolakatega otse kokku puutunud. Pealegi puuduvad mõned neist laensõnust rumeenia keeles. Referendile vaieldi aga tšehhide poolt vastu; nimelt toonitati muuseas, et mõned ungari laensõnad slovaki ja poola keeles omavad isegi rumeenia sufikseid, mis selgesti näitab rumeenia vahetalitust. Teiselt poolt aga võisid slovaki ungari laensõnu omandada just Ungari madalmaal, kus nad harilikult mägedest ajutiselt töö käisid.

Kõrvaltkuulajale jäi säärane mulje, et omajagu tõtt on kummalgi poolel, ja et neis vaidlustes peegeldub vastu öieti väga tasandatud kujul sama võitlus ungarlaste ja tšehhide vahel, milline avaldub teravamal kujul mitmel muul alal, eriti aga poliitikas.

Kui vanad on slaavi laenuid naaberkeelisel? Seegi küsimus on kauemat aega päevakorras seisnud. Mõnikümmend aastat tagasi arvati, et need laenuid on väga vanad, pärit aegadest juba enne Kr. sündi (Veske jt.). M i k k o l a avaldas aga umbes 40 a. tagasi uurimuse, milles ta tõendas, et need laenuid polegi nii väga vanad, et vanimad neist on pärit algvene, mitte aga algslaavi ajast. Slaavi laenuid kohta rumeenia keeles arvas B a r b u l e s c u, et need on pärit alles 10. ja 11. sajandist. Uuemad uurijad aga kalduvad siiski neid jaene osaliselt vanemaiks pidama. Rumeenia keeleteadlane N a n d r i š arvas oma ettekandes, et vanimad slaavi laenuid rumeenia keeles võivad pärit olla 7. sajandist p. Kr. s., nii siis hilis-algslaavi või nn. ühisslaavi ajast. Ka nende ridade kirjutaja väitis oma ettekandes soome-ugri-slaavi kokkupuudete kronoloogia kohta, et need kokkupuuted ulatuvad igatahes tagasi algslaavi aega, kusjuures vahest on isegi võimalikud algslaavlaste kokkupuuted Kesk-Venemaa soome-ugrilastega, nagu M u n k á c s i on oletanud. Vastuväiteid sellele seisukohale ei esitatud.

Refereeriti eesti teadusmehe töid. Saksa prof. F r a e n k e l kõneles slaavi elementidest Vilnomaa leedu murdeis, kasutades selleks muude hulgas prof. A r u m a a väljaantud tekste nende murrete kohta.

Poola välislektorite koosolek peeti peale kongressi Poola haridusministeeriumis, millest võttis osa Eestist lektor dr. K a p l i n s k i. Tema seisukoht olevat olnud sel koosolekul pärim, sest et tema kuulajate arv olevat olnud suurem ja suhtumine poola keele õpinguisse parem kui mitmelgi suurel maal. Ja kui veel kuuldud, et Eestis on korraldatud poola keele õpetus ka kõrgemas sõjakoolis, siis tekitanud see suure üllatuse.

Teateid Poola ülikoolidest, eriti soome-ugri keelte õpetuse alalt. Enne slavistide kongressi oli asutatud Varssavi ülikooli ka slaavi kirjanduse õppetool, mis varemini puudus. Varssavi ülikooli humanistlikku teaduskonda on tekkinud eri idamaade keelte jaoskond hulga õppejõududega, keda varemini oli vähem. Ka eesti keele lektoraati, mis asutati mõni aasta tagasi nende ridade kirjutaja Poolas viibimise puhul, võib sisuliselt lugeda siia kuuluvaks. Eesti ja soome keele õpetus algab Varssavi ülikoolis uuesti käesoleval aastal. Varssavi, Krakovi ja Lvovi ülikoolis on olemas ungari keele lektoraadid, Varssavi ülikoolis ka Ungari ajaloo, eriti Ungari-Poola suhete dotsentuur (dr. D i v é k y). Eesti keelt on ka Vilno Ida-Euroopa Instituudis õpetatud. On lootust, et edaspidi asutatakse Varssavi ülikooli ka üldisem soome-ugri keelte õppekohti.

L õ p p m ä r k u s. Slavistide kongressi äratav mõju mitteslaavlastelegi toob tahtmata mõtte, et ka soome-ugri keeleteadlased peaksid kord tõsiselt hakkama esimest soome-ugri filoloogide kongressi korraldama. Sellest on juba juttu olnud, ja Helsingis peetigi paar aastat tagasi soome-ugri filoloogide eelkongress väga huvitava eeskavaga. Seda enam tohiks huvi pakkuda tulevane päris-kongress, mitte ainult soome-ugri keeleteadlastele enestele, vaid ka slavistidele, rikkaliku hulga kokkupuudete tõttu soome-ugri ja slaavi keelte vahel: sadu ungari laensõnu serbo-kroaadi, bulgari, ukraina, poola, slovaki, mõningaid isegi tšehhi ja suurvene keeles, hulk slaavi

laensõnu kõigist Ungari naabruses asuvaist slaavi keelist ungari keeles, sadu vene laensõnu pea kõigis soome-ugri keelis, mõningaid isegi ungaris, samuti hulk laensõnu vene keeles pea kõigist soome-ugri keelist, lisaks veel muid keelelisi, kultuurilisi, etnograafilisi, arheoloogilisi, ajaloolisi, kirjanduslikke jne. kokkupuuteid. Seni on neid küsimusi riivatud slaavi filoloogide koosviibimistel — tulevikus peavad nad päevakorraale tulema ka soome-ugri filoloogide kongressidel.

V. Ernits.

Raamatute ülevaade.

Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. II. Die ehemalige Ausbreitung der Westfinnen in den heutigen slavischen Ländern. Von Max Vasmer. Sitzungsberichte der Preussischen Akademie d. Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. (1934, XVIII), lk. 351—440, Berlin 1934. Lisaks kaart.

Väljaspool Eestit ja Soomet viimaseil aegadel läänemere-soomlaste kohta ilmunud töist on kõnesolev kahtlemata huvitavamaid ja väärtuslikumaid. Töö on jätkuks sama autori uurimusile balti (leeduläti) rahvaste endise idapoolsema (Smolenski, Kaluuga, Moskva kuberm. lääne-osas, Tveri ja Pihkva kuberm. kagu-osas Venes) levingu kohta — sama akadeemia Sitzungsberichte 1932, lk. 637 jj., Studi Baltici III, lk. 27 jj. — ja on katseks Loode-Vene kohanimedeanalüüsi põhjal määrata läänemere-soomlaste endisi säälseid asalasid. § 3, lk. 362—4 tuuakse veel täiendavaid lisanäiteid baltipäraseist Pihkva jt. kubermangude kohanimedest, mis aitavad kinnitada varemini saavutatud tulemusi baltlaste varasemaist idapoolsemaist asukohtadest. Uurimuse alguses arvustatakse teiste uurijate katseid läänemere-soomelisi kohanimesid leida enam edelas, eriti J. R o z w a d o w s k i' püüeid neid konstateerida Valge-Venes, Poolas ja Ida-Saksamaal (lk. 352—4). Võib ühineda autoriga, et senine sellekohane tõestusmaterjal on ümberlükatav. Neil aladel mingisuguseid vaidlematuid lmsm. kohanimesid seni pole leitud ja seepärast pole mingit võimalust vähemalt keeleliste tõestiste varal väita läänemere-soomlaste kunagist asumist selles Euroopa osas.

Loode-Vene praegusil vene rahvastikuga aladel on juba aastakümneid otsitud ja leitud läänemere-sm. algupäraga kohanimesid kui nende alade kunagise läänemere-sm. asustuse tõestusmaterjale. Küsimus nii siis pole uus, kuid V. teeneks on nende osalt juba seni tuntud kohanime-etümoloogiate läbisõelumine ja eriti rohkete uute lisandite esitamine. Selle kokkuvõtliku esituse järgi leidub läänemere-sm. algupäraga kohanimesid (endise Vene) Pihkva, Tveri, Novgorodi, Peterburi, Olonetsi, Arhangeeli ja Vologda kubermangus (viimases siiski juba leiduvat suuremal hulgal idapoolse sm.-ugri päritoluga nimesid, tšeremissi jt. keelist seletuvaid), vähesel määral kahevadalt ka Moskva kub., kuna Smolenski ja Kaluuga kubermangus sellekohased otsingud positiivseid tulemusi pole andnud. Nummerdatud kohanime-etümoloogiad leidub töös umb. 350, lisaks veel rida nimearutlusi väljaspool nummerdust — kokku nii siis küllalt ulatuslik materjal. Läänemere-sm. kohanimedega tähistatud lõunapoolsetes teoses käsitletud aladel (Pihkva, Tveri, Novgorodi kub.) on autori arvates läänemere-soomlased asunud umb. a. 400—600 p. Kr. s., põhjapoolse, hilisema lmsm. asustuse dateerimise (Aunuse, Arhangeeli kub.) jätab autor lahtiseks (lk. 434).

Läänemere-sm. keelte uurimisest eemal seistes on autor töö juures kohanud mitmeid raskusi. Terve rida autori nimeseletuste asjalikke korrektsioone on töös endas (nurksulgudega) antud prof. Kälisma' lisandustena, kuna viimane on tööga tutvunud enne ilmumist. Meenutatagu Kalima nimerinnastusi *Lombozero* — sm. *lampi*, lk. 380, *Kisnema* — *Kiis(ki)niemi*, lk. 385, *Utozero* — veps. *Uutjärvi*, vrd. sm. *uuttu*, lk. 397, *Solombalo* < *Suolompalo* jm. Läänemere-sm. keelte uurija silmil vaadatuina — autor on teatavasti slavist — paisatab siiski veel mõnigi Kalima arvustuseta jäänud nimeühendus väelädv. Esitatagu valeldavuste kohta ainult paar näidet. Lk. 366 Pihkva kub. jõenimi *Tolba* on ühendatud sm. sõnaga *tulva* 'Flut, ...' ja edasi tähendatakse: „Das *b* stimmt zu estn. ON *Tulba, Tulbamägi*. . .“ Tunnukse küll olevat ilmne, et viimane on ühenduses hilise laensõnaga *tulp*, g. *tulba*, mil pole midagi ühist sm. sõnaga *tulva* ei ka a. 400—600 pärinevate lmsm. kohanimedega. Lk. 372 käsitletud Moskva kub. kohanime seletus *Senez* = sm. *säynäs* on kaheldav seetõttu, et *äs*-lõpp viimasel kalanimel lmsm-s tunnukse olevat hiline (vrd. oletatavat algkuju *saūnaya). Lk. 394 Olonetsi kub. *Kirgozero* ühendamine sm. sõnaga *kirkas* (omast. *kirkkaan*) tekitab kahtlusi häälikulise esinduse tõttu (*Kirg*-, mitte ootuspärane *Kirk*-). Häälikuliselt usutatavam oleks ühendada *Kirgozero* karj. sõnaga *kirgi*, mille tähenduse ja teiste lmsm. sugulaste kohta vt. *Hakulineni* kirjut. Vir. 1933, lk. 159—166. Jamburi maakonna kohanm. *Sala, Sola* lk. 391 võrreldakse sm. *salo*-, e. *salu*-sõnaga, mis häälikuliselt on vastuvõetav. Kerkib ainult küsimus, milline on selle Vene nime suhe Ida-Virumaal tuntud nimega *Salla*. Lk. 411 on Olonetsi ja Novgorodi kub. piiri läheduses asetseva *Lače* järve nime algupära otsitud algkujust *Lakšijärvi*, mis häälikuliselt pole hästi usutatav (muidu on rohkesti karjalapäraseis kohanimeses karj. *-lakši* andnud venes kuju *-lakša, -lakši*). Karjalast on aga tuntud sõna *lattšu (lattšu)* 'litteä, latiska, tasainen', mida võiks ehk kõnealuse nime seletamisel ms. arvestada.

Üldkokkuvõttes, mõnest keelele kerkivast märkusest hoolimata, tuleb raske nimevedõrdluse teostumist lugeda kriitiliseks. Ühest prof. V. uurimuse puudusest, millest ka autor ise on olnud teadlik (vrd. lk. 434), ei saa siiski mööda minna. See on asjaolu, et Põhja-Vene (eriti Olonetsi ja Arhangeeli kub.) kohanimese selgitamisel kasutatakse ainult sm. ja eesti kohanime- ning sõnamaterjali, karj.-aunustest ja vepsast peagu mööda minnes. Eriti ebakohane on see juhtudel, kus kõnessetulev kohanimi asetsebki veel tänini või alles üsna hiljuti karj.-aun.-vepsa rahvastikuga alal ning omab viimaseis keelis rahvakeelsed vasted. Viimaseist pole küll kahjaks olemas ülevaatalikke nimestikke, nad on laialipaisatuina mitmelt poolt otsitavad (näit. teoses Karjalan kirja, Itä-Karjala ja Kuollan Lappi, Itäinen Vartio jt.), ja Saksa uurijal on nad olnud raskesti kättesaadavad. Näit. lk. 399 käsitletud Olonetsi kub. lüüdi rahvastikuga kohanimi *Munozero* oleks vajanud rahvakeelse või vähemalt selle soomepärasstatud nimekuju (*Mundjärvi, Munjärvi*) rinnastamist, samuti on lugu lk. 408 kohanimega *Lindozero* ja hulga teistega, lk. 374 Novgorodi kub. *Pertozero* käsitlemisel oleks sm. *pirtti* 'Badstube' kõrval väärinud esiletõstmist karj.-aun.-vepsa (*perf* jne.) e-lised vasted, jne. — Viimaks tähendatagu, et Pihkva ja Novgorodi kub. *Čuhna, Čuhonski* jt. selletüvelistest nimedest kõneldes tuleb ms. arvestada, et osa neid leidub hiliste e e s t i asunikega aladel — kõik nad ei käi m u i s t s e t e Läänemere-soomlaste ega Tveri karjalaste kohta, nagu autori käsit-

lusest mulje jääb. Pihkva kub. end. Pihkva maakonna nimed *Čudskoi Konec* ja *Čuhonskoje Zagorje* (lk. 368) ei kuulu aga läänemeresoomlaste muistsete asukohtade nimetuste hulka, vaid asetsevad praeguses Eestis (*Čudskoi Konec* = Tsütski küla Satseri vallas) ja omavad eesti (setu) asustuse.

Üksikuist märkusist hoolimata on V. uurimus tööks, mis suuresti lisandab meie seniseid hämaraid teadmisi läänemere-soomlaste muistseist Peipsi-tagustest asukohtadest. Üksikuid korrektsioone ta küll tuleviku-uurimiselt vajab. Seepärast on selle töö tulemustega tutvumine möödapääsematult vajaline igäühele, kes läänemere-soomlasti uurib või kaudsemalt nende uurimisest on huvitatud. Autoril on kavatsusel eriuurimus ka idapoolsete sm.-ugri rahvaste keelilisest pärandist Kesk- ja Ida-Vene kohanimedes. Jääme selle valimist huviga ootama.

J. Mg.

Lyydiläisiä kielenäytteitä. Koonneet Heikki Ojansuu, Juho Kujola, Jalo Kalima ja Lauri Kettunen. SUST LXIX, Helsinki 1934, I—VII+310 lk.

Selle vastse vähetuntud lüüdi murret käsitava tekstikogu ilmumist m. a. lõpul tuleb eriti soojalt tervitada. See praeguse Nõukogude-Karjala päälinna Petroskoi (Petrozavodski) läheduses, sellest põhja ja edela pool umb. 10.700 inimese poolt kõneldav (karj.-)aunuse keele huvitav, mõnes suhtes vepsa keelele liginev murre on seni läänemere-sm. keelte uurimises olnud võõrlapse osas. Isegi klassiline *Setälä'* Yhteissuomalainen äännehistoria (1890—91), mis teatavasti annab ülevaate kõigist Im.-soome keelist (vähemalt nende konsonantismist), ei valgusta ligemalt omapärast lüüdi murret, samuti mitte kuigi palju ka Ojansuu Karjala-aunuksen äännehistoria. Aunuse- ja vepsavahelise lüüdi murde olemasolu sai küll tuttavaks juba D. E. D. Europaus'e kaudu ja hiljemini Genetz'i kirjutisega „Vepsän pohjoiset etujoukot“ aastaist 1872—73, Kioletär I, 4.—5. vihus. Genetz esitas kõnealuse murde alalt ka üle kahekümne lehekülje tõlgetega varustatud tekste. Tänapäev needapid andmed muidugi on mitmeti vananenud, hilisemaid värskaid trükilisid neile pole nimetamisväärselt ilmunud (vrd. siiski Vir. 1918, lk. 83—90 ja koguteost „Karjalan kirja“ 1932). 1909. a. suvel J. Kujola tegi uurimisreisu lüüdilaste keelealale, kuid pidi oma töö pooleli jätma Aunuse (Olonetsi) kuberneril keelul, mis oli põhjustatud soome-rahvusliku propaganda kartusest. Lüüdi murrete uurimist saadi jätkata alles a. 1921—24, mil käesoleva tekstivalimiku autorid (peamiselt Ida-) Soomes said uurimisteks kasutada lüüdiliste ala „valgeid“ pagulasi. Kadunud Ojansuu tekstid selles väljaandes on suuremate muutusteta trükki toimetanud J. Kujola (need moodustavadki enamiku kogu tööst, lk. 1—177), muud tekstid on ülestähendajate endi toimetatud (Kujola lk. 178—220, Kalima lk. 221—290, Kettunen lk. 291—310). Tekstid on varustatud soomekeelsete tõlgetega, nad on üldiselt kuuldelised, ainult Kettunenil tekstide-osa on fonograafi- ja parlograafirullidelt. Nagu autorid sissejuhatuses rõhutavad, on tekstides transkriptsiooni ebajärjekindlusi. Eriti vokaalipikkuste (poolpikkuse, üliühiduse) jälgimisel on lugeja asetatud segasesse olukorda. Samuti on täbar lugeja seisukord *kk-*, *kk-*, *k-* vahelduste (resp. *tt*, *pp* jne.) jälgimisel, vokaalharmoniaanähtuse täheldamisel, *e--* *ē*-esinduse silmaspidamisel, lüüdi palatalisatsiooni hindamisel jne. Mõnikord pole tõlge päris täpne (näit. lk. 27 *pandää piäne pühüd'* tõlgitud „Päälle pannaan puita“ pro „...pikku puu“), torkab silma mõni ilmne trüklivigagi (eriti *a* ja *ü* täppide puududes, nagu lk. 150.

ajjad pro *ajjad* jt.). Kuid nende tekstide kirju transkriptsioonikülje revideerimisvõimalust Venemaale tehtava kontrollreisu varal pole autoreil optimismi olnud ootama jääda, ja lugejalgi ei jää muud kui siiralt tänada selle tekstikogu autoreid-toimetajaid nende hädavajaliste keeletekste materjalide päevavalgele toomise eest. Selle tekstikogu ilmumisega on meile lüüdi murde pilt saanud senisega võrreldes tunduvalt selgemaks.

J. Mg.

A. Möller-Möldder, Eesti keeleõpetus muukeelseile keskkoolidele. Eesti keeleõpetuse töö- ning käsiraamat keskkoolidele ja gümnaasiumidele. Teine trükk, 1934. Noor-Eesti kirjastus. Hind 2 krooni.

Viimaseil aastail on tõsiselt revideerimisele võetud meie riigikeele õpetamine Eestis elutsevaile muulasile ja välismaalasil. Vastavais määrusis ja õppekavades fikseeritud nõuded jäid osalt paberile, sest puudulikult ettevalmistatud õppejõudude kõrval on meie riigikeelt õpetav õppekirjandus kuni viimaste aastateni olnud õige vähene ja oma tasapinnalt õige madal. A. Möller-Möldri *Eesti keeleõpetus muukeelseile keskkoolidele* on tulnud seda puudust kõrvaldama.

Eesti keele kui riigikeele õpetaja on muukeelses keskkoolis hoopis teissuguses olukorras kui emakeelses keskkoolis. Tõsi küll, juba algkoolis peavad meie muulased eesti keele enam-vähem selgeks õppinud olema — lähemal ajal maksmapandava korralduse järgi algab eesti keele kui riigikeele õpetamine juba teisest õppeaastast peale —, ometi on eesti keele õpetaja muukeelses keskkoolis ja gümnaasiumis nii mitmeski põhilisemas küsimuses (näit. käändkondade käsitlemises jm.) hoopis raskemas seisukorras. Eelolevas ei ole vähese ruumi tõttu võimalik niivõrd palju tungida A. Möller-Möldri *Eesti keeleõpetuse* üksikasjusse, kui just vaadelda selle üldist kui ka üksikosade ulatust.

Häälikuõpetuse (foneetika) (lk. 5—32) osas on õige ulatuseliselt käsitletud vältust ja astmevaheldust. On ju need kaks küsimust kõige põhilisemad eesti keeleõpetuses. Seni on meil tehtud meeleheitlikke pingutusi, et neid selgitada eesti soost õpilasil; vähe on pööratud tähelepanu sellele, kuidas ja mis-suguses ulatuses peaksid sellest jagu saama meie muulastest õpilased. On selge, et nende küsimuste meetoodiline esitamine muulastele ei saa olla samasugune kui emakeelseis koolides.

A. Mölder on nende küsimuste juures peatunud küllaldase põhjalikkusega, igatahes põhjalikumalt kui keegi teine muukeelseile koolidele määratud teosis. Muidugi tuleb õpetajail veel iga vastava peatüki läbivõtmisel õpilasil esitada ja kätte näidata rohkesti kohast materjali kõne- ja õigekirjaharjutusteks. Kuid siin tuleb hoiatada liialduste eest. Õige kõnelemis- ja kirjutamis-oskuse omandamiseks ei ole tarvis õpilasi tarbetult kaua vaevata peensustega, mille üksikasjaline tundmine ei ole lõpuks kuigi oluline (näit. ka a s h ä l i k u t e v ä l t e l i s e v a h e l d u s e k ä s i t l e m i s e l, kus sõnus nagu *rapsima, komsima, punkt on p ja k* III vältes ja nendesamade sõnade teistes vormides nagu *rapsin, komsin, punktid on p ja k* I vältes jne.). Allakirjutanu tähelepanekute järgi meil liialdatakse eestikeelseis algkoolides ja viimasel ajal ka keskkoolide nooremis klassides astmevahelduse eri peatükkide läbivõtmisel. Ometi korraga ei saa lapsele iga viimast üksikasja selgeks teha. Ka muukeelseis keskkoolides tuleb esialgu esitada ning rõhutada olu-

lisemaid peajooni vältuse ja astmevahelduse käsitlemisel, esikohale tõstes küsimusi, mis on esmajärgulise tähtsusega puhtõigekeelsuslikult seisukohalt.

Peenenduse (lk. 32) puhul kerkib küsimus: kas ei ole sellest vähe? On ju selle käsitlemine õpetajale raskendatud esiteks selle tõttu, et see ei tule kirjas kuski nähtavale, ja teiseks on meil haritlastegi hääldamises suuri kõikumisi (*toim, toirn, kask* jne. asemel ekslikult *torm, torn, kask* jne. või jälle näit. *põll* asemel *põll* jt.), rääkimata linlaste kõnekeelest. Igatahes väärib see peatükk eesti foneetikast muukeelseis alg- ja keskkoolides tõsiselt tähelepanu.

Vormiõpetuse osast pälvib kõigepealt tähelepanu käänamine (lk. 46—77). Kõik käändsõnad on jagatud seitsmesse käändkonda, kusjuures käändkondadesse jaotamise alused ja eri sõnarühmade ulatus on sootu erinev meil seni tuntud liigitamistest (näit. E. Muugi, J. V. Veski, Fr. Puusepa jt.), kusjuures on koondatud I—IV käändkonda kõik astmevaheldused sõnad ja V—VII kk. kõik astmevahelduslikud. On tähelepanuväärne, et osa astmevahelduslike sõnu, kus ainsuse nimetav on tugevas ja omastav nõrgas astmes, on jaotatud kahte käändkonda (II kk. *vagu-, käsi*-tüüpi sõnad ja IV kk. *kapp-, uus*-tüüpi sõnad). Kui seda õigustada saab, siis vahest ainult puhtmetoodilisel kaalutlusil, millegi muuga ei saaks seda kuidagi seletada. Käändkondade esitamisel paistab silma järjekindlalt ja metoodiliselt korraldatud süsteem: käändenäited, käändelõpp ja mitmuse tunnus, põhikääne, aste ja astmevaheldus (astmevahelduslike sõnade puhul). Muude ülevaatlikkude tabelite, skeemide jne. kõrval peaksin tarvilikuks mitmuse osastava käände eraldi omaette peatükina esiletõstmist. Võib-olla on siis otstarbekam siduda sellega osastavalise mitmuse läbivõtmine. A. Mölder esitab enamasti rööbiti osastavalise ja osastavalise mitmuse. Kas ei muutu see muulasest lapsele raskeks, kui tal tuleb korraga kahte asja õppida? Osastavalise mitmuse järjekindlalt kujundus annab palju ebasoovitavaid vorme (*joonistusiga*, lk. 53; *maiga*, lk. 55; *käsiga*, lk. 61 jt.). Muulaste koolides tuleb osastavalise mitmuse kõrval piirduda kõige hädatarvilisemate vormidega osastavalise mitmuse alal (*ilusail hommikuil, neil põhjusil* jne.).

Pöördõnad on jaotatud nelja pöördkonda (lk. 102—118). Üksikute pöördkondade jaotus ja ulatus võrdub peajoonis E. Muugi jaotusega.

Nii morfoloogia kui ka foneetika osas paistab silma Möldri keeleõpetuse puht-deskriptiivne ning normatiivne külg. Seda muljet suurendab veel igasugu tabelite ja skeemide rohkus. Puhtõigekeelsuslikele reeglitele ja nende süstematiseerimisele on autor vähem rõhku pannud. Küll aga tuleb õpetajail kõnealust teost kasutades seda silmas pidada; vastasel korral võib eesti keele õppimine muulasile muutuda kuivade tabelite ja skeemide pähetuupimiseks, mis omakorda võib anda vähe tulemusi ning muuta eesti keele õppimise neile vastumeelseks.

A. Möldri keeleõpetuse kõige paremaks osaks on lauseõpetus (lk. 153—190). Paistab silma selgete ja üldisis joonis täiesti õigete seletuste ja definitsioonide esitamine. Eriti tõstaksin esile ms. fäis- ja osasihitise vahe selgitamist, mis on küllaldaselt põhjalik, ja õige mapisõnalist, kuid väga asjalikku eesti sõnade järjekorra käsitlust. Sõnade järjekord on eesti keeles teata-

västi väga komplitseeritud ja selle õpetamine ja õppimine on sünnitanud muulasile seni tihti ületamatuid raskusi. Eriti selles osas võib A. Möldri teost soovitada käsiraamatuks ka eestlasile, kes soovivad saada sellest kokkuvõtlikku ülevaadet.

Trükkivigu on silma puutunud võrdlemisi vähe: *ugev* (pro *lugev*, lk. 109), *ugevas* (pro *tugevas*, sealsamas).

A. Möldri *Eesti keeleõpetus muukeelsele keskkoolidele* on parim seniilmunud vastavaist õppe- ja käsiraamatuid eesti keele alal muukeelsele keskkoolidele ja selle tarvitusele-võtmist võib kõigiti soovitada.

H. Rajamaa.

Nõukogude-Venes ilmunud eesti keeleõpetusi.

Kr. Kure ja Ed. Päll: **Eesti grammatika**. Teine osa: **Süntaks**. Õpperaamat keskkoolidele. Kuues õppeaasta. Leningrad 1934. Hind 85 kop. (kõide 25 kop.). 84 lk. Trükitud 2000 eks.

Lisaks läinud aastal EK-s nr. 3 retsenseeritud Nõukogude-Venes ilmunud eesti keeleõpetustele¹ ilmus läinud aasta sügisel Kr. Kure ja Ed. Pällu *Eesti keele grammatika* teine osa: **Süntaks**. Selle raamatu teoreetiline osa (lk. 3—44) on üsna rahuldav. Juba § 1 on tähelepanuväärne oma ülevaatlikkuse ning selguse poolest, kuigi meil analüüsitakse mõningaid süntaksi-nähtusi teisiti. Lk. 4 leidub järgmine definitsioon: „Neid sõnu, mis alust ja ütlust seletavad, nimetatakse seletavateks sõnadeks.“ Ja selle juurde lisatakse: „Näiteks: *Pime õõ lähenes aeglaselt*. Alus — *õõ*, ütlus — *lähenes*. Missugune *õõ*? — *pime* (seletav sõna). Kuidas lähenes? — *aeglaselt* (seletav sõna).“ Ja kokkuvõttena märgitakse: „Alus ja ütlus nimetatakse lause pealiikmeteks. Seletavad sõnad nimetatakse lause kõrvalliikmeteks.“

Ütluse puhul on ka öeldistäite (seal: *ütlustäide*) küllaldast tähelepanu omistatud, kuigi väga kokkuvõtlikult; kuid osa öeldistäitest on möödunud ainult paarilausealise *peit*-kirjalise märkusega, isegi selle nimetust ei ole antud.

§ 1.-s anti ainult 2 lause pealiiget: alus ja ütlus, ja teised, „seletavad sõnad“, märgiti lause kõrvalliikmeteks, siis § 4.-s sihitusest, kus märgitakse järgmist: „Kui ütluks on sihine² tegusõna, siis vajab lause selgus veel kolmandat lauseliiget (peale aluse ja ütluks), mis näitab seda asja, millele on ütluks väljendatud tegevus sihitud. Seda lauseliiget nimetatakse *sihituseks*.“ Kuigi edasi hiljem märgitakse, et „sihitus on esimene ja tähtsam lause kõrvalliige“, ometi on selles peatükis antud definitsioonid omavahel vastuolus, pealegi pidid „seletavad sõnad“ olema lause kõrvalliikmed. Ebaselgust sihitise puhul suurendab veel asjaolu, et sealsed eesti keele korraldajad tarvitavad sihitavat eri käändena, vaadeldavas teoses (lk. 7) aga nimetava ja omastava käände funktsioonis: „Sihitavas käändes olevat sihitust nimetatakse **täissihituseks**“.

¹ Seal vaadeldud Kr. Kure „Eesti keele õpperaamat algkoolidele“ I osa (esimene ja teine klass) on vahepeal ilmunud 4.-s parandatud trükis. Teose meetodiline külg on siiski jäänud olulisel määral „parandamata“.

² Nõukogude-Vene eesti keele õpperaamatuis domineerib järjekindlasti *ne*-tuletis pro *-line* või *-lik* (*silbine*, *vahene*, *sõnane*, *isikune*, *umbisikune* jne.).

Näiteid: *Varane külm hävitab viljad. Esimees lõpetas parajasti aruande.* Arusaamatust suurendab veelgi toodud näidete eel lase lause: „Suurem osa lauseid sisaldavad endis sihitust, mis harilikult sihitavas ehk osastavas käändes asuvad.“ Ja hiljem: „Osastavas käändes olevat sihitust nimetatakse **osasihituseks**“. Siin ja mitmel pool mujalgi takistab täpsemat arusaamist asjaolu, et Nõukogude-Vene eesti õpperaamatute autorid ei tee selget tähenduslikku vahet *ehk* ja *või* vahel. Selle §-i teoreetiline osa on nõrgemaid kogu teoses; tegelikud keelenäited on aga väga selged ning asjakohased.

Teistest lause kõrvalliikmetest minnakse mööda õige lühidalt neid puudutades, andmata ühtegi nimetust (määrus, täiend). Seoses sellega peatutakse õige lühidalt ka rektsiooniküsimuse juures (lk. 9—12).

§ 9.-s kõneldakse „täielikkude ja puudulikkude lausete“ kõrvall „nimetavastest lausetest“ (näit. *Vaikus*. on nimetavane lause, sellepärast et „puudub ütlus ja teda on võimata siin mõeldagi“).

Edasi järgneb lühike ülevaade „isikustest ja umbisikustest lausetest“, „hõikest“ ühes vahemärkide tarvitamisega, „vahesõnadest“ (näit. *Sa mu idugi tead seda asja hästi*) jt. Õige põhjalik ning üksikasjaline on „Liitlause“ osa (lk. 19—39).

Sellele vaadeldud raamatu-osalale järgneb „Lisa“, mis sisaldab „Vahemärkide tarvitamise juhistikku“ (lk. 40—44), mida võib lugeda täiesti kordaläinuks. Raamatu lõppu on lisatud „Harjutistiku“ (lk. 47—81), mille on koostanud S. Kirsch ja L. Klaasen.

Väliselt liituvad „Harjutistiku“ üksikud §-id vastavate paragraafidega õpperaamatu I-s osas. Päritolult on „Harjutistiku“ ainekist enamasti Nõukogude-Vene eesti autorite töist, kuid on rohkesti ka tõlkenäiteid (peamiselt Nõukogude-Vene poliitiliste juhtide kõnedest või kihutusbrošüüridest); vähesel määral on näha ka Eesti kirjameeste töist võetud katkendeid või üksikuid lauseid [näit. Ed. Wilde (enamik näiteid on „Mahtra sõjast“, üks katke on „Käbidest ja kändudest“), E. Petersoni, Ed. Bornhöhe („Tasujast“), A. H. Tammsaare („Tõe ja õiguse“ I osast), Fr. Tuglase ja koguni Aino Kalda töist („Kogutud teosed I“)].

„Harjutistiku“ metoodiline külg on mitmeti väga vananenud (näit. lk. 51 kästakse „osa- ja täissihitused välja kirjutada“; lk. 74 kästakse „seletada jutumärkide ja teiste vahemärkide tarvitamist otseses kõnes“, aga kuidas seda teha?).

Hoolimata neist eespoolmärgitud mõningaist puudustist on Kr. Kure ja Ed. Pällu *Eesti keele grammatika* 2. osa sisulisest ja metoodilisest küljest palju parem selle 1. osast. Peab rõõmuga nentima ka tõsiasi, et vaadeldud teose autorid on mitmeti kasutanud Eestis ilmunud vastavaid õppe- ja käsiraamatuid, nagu see ilmneb võrdlemisi ühtlasest terminoloogiast ja teose meetodistki.

Jääb soovida, et see tihe kontakt selles mõttes edasi süveneks, et ei tekiks lahkuminekuid Eesti ja Nõukogude-Vene eesti keele vahel.

H. Rajamaa.

Gyula Weöres: **Unkaralais-suomalainen taskusanakirja** (Magyar-finn zsebszótár). Helsinki, Otava 1934. 16° 280 lk. Hind 25 Smk., köid. 40 Smk.

Julius Weöres'e ungari-soome sõnaraamat rahuldab juba ammu tuntud puudust. See ei taha olla vasteks Szinyei' suurele

teaduslikule soome-ungari sõnaraamatule, sest esiteks ilmus viimane poolsada aastat varem (1884), millise aja jooksul soome keel on palju arenenud; pääle selle on Szinyei sõnaraamat ulatuslikum, sest ta toob kõik Kalevala sõnavara, kuna Weöres'e sõnaraamat taotleb rohkem praktilisi sihte ja päämiselt on ungari keelt õppivaile soomlasile (ja soome keelt oskavaile eestlasile) tänuväärseks abiks. Selle sõnamaterjal piirdub ainult müüdisaja kirjanduse üldkeega ega anna seega kõiki tähenduse erivarjundeid. Et taskusõnaraamatusse ei mahu kuigi suurel määral tuletisi, siis tutvustab autor sõnaraamatu sissejuhatavas osas tähtsamaid denominaalseid ja deverbaalseid sufikseid kui ka verbiliiteid (verbide prefikseid). Pääle nende annab autor päris lühikese ülevaate ungari häälikute hääldamisest.

Sõnaraamat tutvustab oma lisas ristinimesid. Kahju, et ta ei too säälsamas mõnede tähtsamate välismaa linnade (nagu *Bécs* 'Viin', *Lipce* 'Leipzig') ungarikeelseid nimetusi, jättes need tekstiski mainimata. Tüvisõnade hulgas, mis on kirjakeelseski üldtarvitatavamad, puuduvad ainult mõned, enamasti deskriptiivsed sõnad (näit. *bandukol*, *lohol*, *zsihong*).

Ent väikese mahu kõrval peame nentima, et see on teedrajav töö, esimene ungari-soome sõnaraamat, ja võime rõõmuga tervitada selle kui niisuguse ilmumist haritud soome-ugri rahvaste kultuurisuhete tähtsa abiraamatuna.

B. K.

Lexicon Critico-Etymologicum Linguae Hungaricae. XI Füzet. Magyar Etymológiai Szótár. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Gombocz Zoltán és Melich János, erdő — írástár. [XI vihk. Ungari Etümolooigiline Sõnaraamat. Ungari Teaduste Akadeemia ülesandel koostanud. . .] 160 veergu. Budapest 1934.

On põhjust erilist rõõmu tunda, et sellest sõnaraamatust, mis on suurimaid etümolooigilisi sõnaraamatuid maailmas, jälle on ilmunud uus vihk (eelmine, X, ilmus a. 1930). Varem ilmunud 10 vihku moodustavad sõnaraamatu I köite (kokku 1600 veergu). Sõnaraamat käsitleb kõiki ungari keeles ettetulevaid või ettetulnud üldnimesid, pärisnimedest aga neid, „mille algupära on selge ja millel on keeleteaduslikku või ajaloolist tähendust“. Sõnaraamatus käsitlusele tulevate sõnade koguarvu hindas prof. Gombocz¹ umbkaudset 40.000-le. Kirjanduse loendid sõnaraamatus on väga täielikud, mitte ainult ungari allikate suhtes. Eriti pannakse rõhku (sõna esinemise) esimese andme kindlakstegemisele, ning see on ka väga tähtis. Selle kohta paar näidet. Ungari keeles on sõna *cickány* 'sorex, spitzmaus', mida päris korralikult võib tuletada ja ongi tuletatud bulgari-türgi sõnakujust *syčkan. Ungari sõna esineb aga esimest korda Földi'l a. 1801 ning nähtavasti on viimase teadlik ülevõte, kuna ungari muistne keel ja rahvakeel seda sõna ei tunne. — Sõna *cséndés* 'vaikne jne.' võiks kõige lihtsamalt pidada tuletiseks sõnast *csénd* 'vaikus jne.'. Kui aga lähemalt jälgida nende sõnakujude ajalugu, siis selgub, et *cséndés* esimest korda esineb XV sajandi keskpaigu, *csénd* aga alles a. 1763. Viimane sõnakuju on seega abstraktsioon esimesest.

Sõnaraamatu uusima vihu artiklid on kõik huvitavad, nii et raske on ühte või teist eriti välja tõsta. Ainult hoiatuseks soome-ugri keeleteadusest vähe kaugemal seisvaile võiks mainida, et näit. e. *õhtu* ja

¹ 1932. a. II sem. ung. keele proseminari loenguil, kus ta ka tähelepanu juhtis alamal-esitatavaile näiteile.

ung. *est* id. pole sugulased (ung. sõna on tuletis verbist *esni* 'kukkuŋia jne.' — päike „langeb“ õhtul). Edasi ei kuulu ung. *ester* (székely murdesõna) 'unfruchtbar, samenlos' (loomast) ühte e. sõnaga *aher*, gen. *ahtra*, vaid on laen rumeenia keelest.

A. R.

Koppelman n, Dr. H. L., *Rasse und Sprache* (Internationales Archiv für Ethnographie XXXII, lk. 107 jj. Leiden 1934).

Keele ja tõu vahekorra probleemi eriti viimaseaegne esilekerkimine teeb meile huvitavaks kõnealuses uurimuses saavutatud seisukohad. Autori kokkuvõte nende kohta on järgmine:

1. „On lootusetu, tänapäev veel tahta nentida mingit sidet keelkonnade ja tõu vahel.

2. Esialgu pole ka võimalik ühelegi laialt levinud tõule kindlasti omistada teatud keeletüüpi.

3. Keeleliste omapärasuste jagunemine maakeral jätab küll lahtiseks võimaluse, et tõuiseloom mõjub keele ehitusele mõnes suhtes modifitseerivalt; üldiselt aga määravad keelte olulaadi teised tegurid.

4. Keelelised faktid teevad peaaegu võimatuks loodusrahvaid või „alamaid tõugusid“ käsitleda vaimliselt alaväärtuslikkudena, võrreldes Euroopa kultuurrahvastega.“

A. R.

Estnische Volkssagen. Ins Deutsche übertragen von Carl von Stern (Veröffentlichungen der volkskundlichen Forschungsstelle am Herderinstitut zu Riga. Band I). Riga 1935. 248 lk.

Riia Herderi-instituudi hoolitsusel on Lätis käesoleval aastal ilmunud vana estofiili Carl von Sterni pikemaajalise töö tulemusena tõlkekogu „Estnische Volkssagen“.

Eesti rohkeist muistendeist on rahvusvahelisele uuringule käepäraseks tehtud ainult väike murdosa. Neistki tutvustusteoseist langeb enamik möödunud sajandisse (nii Russwurm'i, Hurda, Kreuzwald-Löwe, H. Janssen'i, Bienemann'i jt. väljaanded).

Asjaarmastajale kättesaamatud, uurijale aegunud — nii on tekkinud küllalt tungiv vajadus uemate esituste järgi, kus oleks arvestatud ka hilisemaid saavutusi.

Valimik on tehtud küll peamiselt vanemate trükis ilmunud muistendite põhjal. Peamiselt on autor kasutanud M. J. Eisen'i ladusaid, kuid ebateaduslikke rahvaraamatuid. Eisenilt tõlgitud muinasjutud moodustavad esitatute arvust üle kolmveerandi. Edasi on tõlkimisel olnud aluseks ka J. Jung'i (peam. „Muinasaja teadus eestlaste maalt“ II—III) ja O. Looorits'a („Liivi rahva usund“ I—III) avaldatud muinasjutud, teised vähem. Eisenile on autor raamatu pühendanudki. — Hinnatav on, et teos püüab esitada võimalikult seniseis tõlkevalimikes ilmunuta rahvajutte.

305 muistendit (ühes arvatud koerakoonlaste jt. puhul antud Eiseni järgi tõlgitud sissejuhatavad selgitused) on jagatud sisulise kuuluvuse järgi 31-e rühma. Siin tutvume koerakoonlaste, kuradi ja vanapagana, nõidade, kodukäijate, libahuntide, haldjate, tontide ja teistega — lühidalt: aladega, mis senises napis tõlkeliteratuuris on leidnud suhteliselt väikesearvulise esinduse.

Prof. W. Anderson on käsikirja kontrollinud ja esinevad võltsitud muinasjutud eraldanud.

Prof. L. Mackensen on raamatule kirjutanud järelsõna, kus ta lühidalt viitab tõlkevalimiku piires esinevaile rahvusvaheliste motiividele.

Eestlane ei saa vajkides mööduda autori seisukohast kohanimedega kirjutamisel. Püütud on farvitada järjekindlalt eesti kohanimedega saksakeelseid vasteid. Vähetähtsate ning saksakeelseste vasteteta nimedega esinemine pole aga lubanud pidada sirget joont.

Järvede nimesid näiteks on tõlgitud kolmel viisil: lk. 146: *Grque See* (= Halljärv); lk. 191: *Walgjierw-See* (= Valgjärv); lk. 185: *Punnasee* (= Punajärv) või jäetud hoopis tõlkimata: lk. 208: *Mäda-järv*. Järgneda võiks lisanäiteidki, kui käesolevate ridade siht poleks olnud ainult viidata raamatule, mida vajatakse, ja mis kindlasti leiab oma tänuliku tarvitajaskonna.

A. Sang.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 30. sept. 1934.

Seltsi esimees prof. J. Mägi ste avab tervitustega algava tööaasta ning esineb ettekandega laensufiksistest eestis ja ligemais sugukeelis, millest siinkohal esitatakse järgnev kokkuvõtlik autoreferaat:

Laensufiksistest läänemere-soome keelis.

Peatudes mõne lausega sufiksilaenamise põhimõttelise külje juures ja eriti iseloomustades seda mõistevahet, mis on sõna- ja sufiksilaenu vahel, ettekandja alguses mõnede näidetega eesti keelest osutab, kuigi mitmekesised ja seejuures sageli juhuslikud, mõnikord ühe-kahe tuletusjuhuga piirduvad võivad olla laensufiksi esinemisvõimalused. Nii tuleb eestis laensufiksisteks lugeda niisuguseid murdelisi (enamasti naljatoomis tarvitavaid) venepäraseid „tuletus“-sõnu nagu *plikkuska* 'plika', *sõbruska* 'sõbrake', murdeis, aga veel enam linnakeeles esinevat naljatlevulgaarset venepärasest *noi*-liitelisest tüüpi *kehvnoi*, *popsnoi*: 'halb', *vahvnoi*, 'vahva' ja Tallinnas tarvitavat vene *ka*-sufiksiga täituru-nimetust *täika* (mis ajakirjanduseski korduvalt on esinenud). Teiselt poolt mahuvad aga sufiksi-laenamise mõiste alla ka sellised võõra liite omatüvelised puhtkirjakeelsed moodustised nagu *kartuliaad* 'kartulite-jant, -lugu', *õuna-aad* jt., või omal ajal Viljandis ühel sildil ettekandjale silmapuutunud „haritud“ tuletis *naisjuuksõõs* (vrd. analoogia-allikana prants. *friseuse*), puhtkirjakeelne prantsuspärane uudistuletuskatse tüübis *kaunisteet* 'kaunidus', iludus', isegi saksa *mann*-lõpulistest perekonnanimedest loodud halvutussõnad nagu *naakman(n)*, *tohman(n)* jne.

Ent mõnikord kujuneb laensufiks keeles ka tõsiseks, produktiivseks teguriks, nagu seda näit. osutab vene *nik*-sufiksi (vrd. vn. *должник* 'võlgnik') laialine esinemine lmsm. keelis (näit. lv. *ri'nikka* 'reheltné', e. *võlgnik*, kirjanik, ametnik, vadj. *apinikka* 'abiline', ingeri *õits-näkka* 'õitsiline', sml *varsiniekkka* 'varrega [varustatud]', karj. *igini'nikka* 'parvetaja', *hebo'nikka* 'hobusemees', vepsL *õnik* 'õövõõras', *kir'nik* 'kirjaoskaja'). Laensufiksiste ühenduses on huvitav vaadelda eesti *lik*-sufiksit*: see on e. oma sufiks (*petlik*, ing. *pettelikko* 'valelik'), kuid saksa *lich*-sufiksi häälikulise ja funktsionaalse läheduse tõttu on tõenäoselt viimane kaasa aidanud selle meie oma *lik*-sufiksi levimisele

* Käesoleva ettekande referaatides ajalehed kirjutasid, nagu oleks ettekandja väitnud, et *lik*-sufiks olevat saksa keelest laenatud ja et sõna *kirjanik* olevat vene laensõna!

üle tema esialgsete piiride (juhtumels nagu *ilmalik* — vrd. sks. *weltlich*, *önnelik* — vrd. sks. *glücklich* jt.), nagu vanem eesti kirjakeel seda näikse lubavat jälgida.

Edasi toob ettekandja hilliseid nominaalsufiksi laenamise näiteid lms.n. keelist, mis on olnud tugevate vöörmõjude (läti, vene) all ja seepärast suuremal või vähemal määral pakuvad sliakuuluvat ainestikku.

Kreevini keelest kuulub siia lätipärane *n*-line deminutiivtüüp *tähtiin* 'Stern', *kohriin* 'Rinde', *liätinna* 'Blatt' (vrd. lt. *mežs* 'mets' — dem. *mežiins*). Eriti rohked on läti laensufiksids liivis: äsjamainitud *n*-line tuletustüüp nagu sõnas *lieppiin* 'lepaseen'; *ig*-lõpulisel adjektiiivid nagu *kälzio* 'folgsam' (*-käldzi*), *mwojstio* 'vernünftig' (vrd. lt. *igs*-lõpulisel adjektive), milledega arvatavasti liituvad omapärase *li*-sufiksiga kontamineerunud juhud nagu *mwojstlio*, *sädlio* 'ordentlich, passend'; *l*-sufiksiline tegijanimi jm. tüüpi *kužil* 'bettnetzer' (vrd. lt. *bėdulis* 'hädatseja'); *ib*-lõpulisel omadusnimed nagu *kovālib* 'klugheit' (vrd. lt. *gudriba* 'tarkus'); *m*-lised omadusnimed nagu *lemdām* 'wärme', *jevām* 'das gute, vorteil' (vrd. lt. *labums* 'häädus'). V a d j a s t on silma puutunud ainult paar juhuslikku vöörsufiksist analoogia-kujundit (näit. *perkelōnok* 'kuradike' — vrd. vn. *чертенок*). Hoopis rohkest sellekohast materjali on karj.-aunusest, kuigi ka säälsed laensufiksi-juhtumid pole andnud produktiivseid sufikseid. Soome Kirj. Seltsi ulatuslikud karj.-aun. murdesõnastikud pakuvad mainitud keelest mitmesuguseid vene laensufiksi tarvitamise näiteid. Nii leiame sääl näit. vn. *sko*-sufiksi esinemist nagu sõnas *herraskoi* 'härrandlik, härraslik' (vrd. vene *господский*, murd. *господской*), edasi *šiekkā*- (< vn. *-цук*)-sufiksiga tüüpi *miljonšiekkā* 'miljonär', *hebosšiekkā* 'hobusemees', vn. *cmo*-sufiksist (vrd. vn. *воровство* 'vargus' > karj. *vorosva*) lähtunud tuletuslõppu juhtumeis *kořesva* 'uhkus, uhkeldus' (vrd. adj. *korie*), *kärtsesvā* 'riiakus' (vrd. tüve *kärftšā*), *-(šši)n*-liitelist possessiiv-adjektiiivi tüüpi *buqboššin* 'vanaema oma, vanaemale kuuluv', *izoššināt* 'isa pärandus' (vrd. vn. *дядин* 'onu oma') jne.

Kui laensufiksi esinemine on väga piiratud, esineb näit. ühes ainsas omatüvelises juhus (näit. karjTv *eloj* 'elus, elav' — ? vrd. vn. *живой*; Suojärve karj. *vajpovo* *paikka* 'villane suurrätik' — vrd. *vajppa* 'sall, suurrätik' ja laensn. *baikovo* 'villane'), siis on parem küll juba ettevaatlikult kõnelda pigemini vöörapõhjalisest üksikust analoogia- või kontaminatsioonmoodustisest kui sufiksilaenust.

L ä b i r ä ä k i m i s t e l esitatakse lisanäiteid üksikute laensufiksiste kasutamisest ja nendega kombineeritud teisenditest.

Õpet. A. Kask nimetab, et venest võetud sufiksitel on kõigil pejoratiivne, halvustav tähendus. Samuti armastatakse ka söimusõnu vene keelest laenata (*karmantsik*, *masuurik*, *tolvan* jt.), sest vene keel on söimusõnust rikkam. Tuntud *tegelinski* on hoopis teissuguse ja ilmekama tähendusvarjundiga kui *tegelane*. Tuntud on ka *rābalavaato* ja laste juures *vāntavoi* laevavindi tähenduses.

Hr. M. L u b i nimetab tarvitusel olnud sõnu nagu *Pūhajärveaana*, *kingaliin*, *kuremariin*, *ubinaal-ekstrakt* jt.

Mag. P. A r i s t e on näinud või kuulnud esinevat sõnu: *mitmekesi-teet*, *kauniteet*, *erakonski*, *tudulinski* (viimane Põhja-Tartumaal).

Hr. A. Tiitsmaa järgi esineb Saaremaal teised *vintavoi*.

Prof. Mägistete tähendab lõppsõnas, et ta oma lühikese ettekande sihiks polnud seadnud tühjendavalt loendada kõiki eesti siia kuuluvaid materjale, vaid on oma kogutud aimestikust toonud ainult suffiksi-laene põhimõtteliselt valgustavaid tüüpilisi näiteid.

Koosolek 14. okt. 1934.

Seltsi sekretär korrektor E. Elisto esineb ettekandega *Perekonna- ja eesnimede parandamisest* (vt. EK 1934, lk. 182: „Isikunimedede parandamise küsimus“).

Koosoleku juhataja prof. J. Mägistete nimetab, et esitatud küsimused on vastavas komisjonis ja AES-i juhatuses korduvalt läbi kaalutud, mispärast need ka enam siin eriarvamusi ei tekita. Ettekanne on aga ühtlasi tüüpiliseks näiteks selle kohta, missuguste väljastpoolt esitatud küsimuste lahendamiseks AES-i juhatus sagedasti peab rohkem aega kulutama.

Teine suurem ettekanne mag. V. Ernits'alt lükatakse ajapuudusel edasi järgmiseks koosolekuks.

Koosolek 4. nov. 1934.

Mag. V. Ernits esineb pikema ettekandega *Soome-ugrilised ained II-l slaavi filoloogide kongressil Varssavis* (katkendeid ja kokkuvõtteid sellest vt. EK-s 1934, lk. 190 [kongressi üldkirjeldus] ja 1935, lk. 72—76).

Õpet. J. Ainelo esineb ettekandega *AES-i lähemad ülesanded nimeede eestistamisel*. Sissejuhatavalt puudutab kõneleja nimeede-eestistamise algatamist Eestis V. Ernitsa ettekandega 24. II 1920 EKS-i aastakoosolekul ja uuesti küsimuse ülesvõtmist 20. II 1921 AES-i koosolekul, mille järele selleks moodustati EKS-i ja AES-i ühine toimikond. Varsti loobus EKS asjast ja nii on 13 aastat liikumine olnud AES-i ja tema toimikonna kanda.

Viimastel aegadel on aga Tallinnas peetud ülemaaliste org-ide esindajate koosolekuid, kus AES-i toimikonna õhutusel on püütud nimeede-eestistamise liikumist teha ka teiste org-ide asjaks, mis ka tulemusi on andnud. On moodustatud ülemaaline keskoimikond ja ka igas maakonnalinnas luuakse vastav toimikond.

Uue meetodi järgi on liikumine suunatud keskohtadest üksikuisse org-idesse ja iga organisatsiooni ülesandeks on kõigepealt oma liikmete nimestik puhastada võõrapärastest nimedest ja sellega väljapoole eeskuju anda. Eriti oleks see maksev AES-i kohta. Kõneleja on nüüd läbi vaadanud AES-i praeguste ja endiste liikmete nimestiku 130 isiku kohta, kus ta on leidnud 30 saksapärase perekonnanime. Need tuleks nüüd kiires korras eestistada ning juhatus peaks selleks samme astuma.

AES-i juhatus ise on küll üks puhtamaid, sest tema koosseis pole ühtegi võõrapärase per-nimega isikut ja pooled tema liikmed on omal ajal oma per-nime eestistanud. AES-i üldises liikmeskonnas on võõrapärase nime protsent (23) tunduvalt väiksem kui mujal, kus see harilikult on 35—40 (näit. ÕES — 36%). EKS-i kohta on Ernits omal ajal osalist statistikat teinud ja on siis leidnud seal 42—44% võõrapäraseid per-nimesid. AES-i liikmeist on 15% oma praegused nimed saanud eestistamise teel.

Hr. Ainelo esitab lõpuks konkreetseid ettepanekud:

1) Juhatus astugu samme kõnealuse 30-ne liikme per-nimede eestistamiseks, näit. neile vastava üleskutse saatmise teel.

2) Järgneval AES-i aastakoosolekul peetagu teaduslik ettekanne nimede-eestistamise alalt.

3) AES-il tuleb muretseda ja nimede-eestistamise toimekondadele anda propagandakirjandust, nii vana kui uut. Tallinnas asub küll keskjuhatus asja organiseerimiseks ülemaaliselt, kuid Tartu peab andma vaimlist tuge, põhjendusi ja selgitust, et liikumine ei jääks propagandavaaseks.

4) Uute liikmete vastuvõtmisel AES-i tuleks võtta sõna võõrapärase nime kandjailt, et nad teatava aja (näit. 1 kuu) jooksul oma nime eestistamisele asuksid.

Läbirääkimistel nimetab esimees prof. J. Mägiste, et ettepanekud on heakskiidetavad, kuid AES-i liikmeksolemisele ei saa siiski nime eestistamisest teha kohustuslikku tingimust, sest AES on teaduslik org. ja nooremad liikmed (üliõp.) mõnikord pole veel ise-seisvad nimeperemehed. Kuid praeguses õhkkonnas on loota, et kõik takistused sel alal kaovad ja igaüks oma vastava moraalise kohustuse täidab ilma eriliste surveabinõudeta.

Hr. M. Lubi rõhutab ka väga võõrapärase eesnimede muutmise vajadust perekonnanimede kõrval.

Hr. Ainelo: Eesnimi on kaduv, kuid muidu niisama tähtis eestistada. Seni pole aga jõutud nende muutmist veel tõsiselt käsile võtta. Igatahes saksaalsed eesnimed tuleks kiiresti muuta, kreeka ja ladina algupäraga võiksid püsida, kui neil on eestipärane kirjaviis.

Ka hr. Lubi soovitab lubada mitte ainult eesti, vaid ka võõrast algupära eesnimed, kui neil on eestipärane kuju. Sõnavõtja avaldab aga nurinat, et Tartu perekonnaseisu-ametis ei lubata neid uusi ristinimesid, mis puuduvad J. Mägiste raamatus „Eestipäraseid isikunimesid“, või siis nõutakse neile AES-i soovitust.

Hr. Ainelo: Seaduse järgi ei või poisile anda tüdrukunime ega vastupidi. Sellepärast ei saa vabalt anda eraisikute kombineeritud nimesid, kui nende puhul tekib kahtlus, kas nad sobivad poisile või tüdrukule ja kui nad pole mõne asutise poolt enne ära määratud. Uued nimed esitatagu AES-ile ja sobivad avaldatagu EK-s.

Prof. Mägiste: Kombineeritakse ka halbu uusi eesnimed ja sagedasti antakse ühte ja sama nime ühes kohas poistele ja teises kohas tüdrukule. On selge, et selline vabadus viib ummikusse. Iga uute ristinimede kombineerija võiks aga need saata AES-ile ja lasta nad nimede registreisse võtta.

Kolmas ettekanne õpet. A. Kaselt *Silbivälte küsimusest* lükatakse ajapuudusel edasi (ettekandja soovil) määramata ajani.

Erakorraline peakoosolek 25. nov. 1934.

Osavõtjaid 13 liiget ja 9 külalist. Et hääleõiguslike liikmete üldary koosoleku ajal on 50, siis moodustavad koosolevad 13 liiget peakoosoleku pidamiseks tarviliku kvoorumi ($\frac{1}{4}$). Juhatab esimees J. Mägiste, protokollib sekretär E. Elisto.

Hr. P. Ariste esineb ettekandega *Reigi* kohta (vt. EK 1935, lk. 11). Kõneleja paneb lõpuks AES-ile ette samme astuda selleks, et *Reigi* kihelkond saaks ametlikult kätte oma õige nime.

Korrektor M. Lubi esineb ettekandega: „*Kas paljud, hapuid, kirjuid* jne. peab just olema viga? Vähendagem keelest s-e!“ (vt. EK 1934, lk. 156).

Õpet. A. Kask võtab pikemalt sõna vastuväideteks, millest kokkuvõtte avaldatud EK-s 1934, lk. 159.

Prof. Mägiste: Ettepanekud tooksid õige suurt revolutsiooni, mida vaevalt usaldatakse ette võtta.

Hr. Ariste: Foneetiliselt seisukohalt pole põhjust olla si vastu. Kuuldavuse järgi jagunevad kõik eesti häälikud kolme rühma, kusjuures *n*, *r*, *l* on kõige halvemini kuuldavad, *s* aga kõige paremini kuuldav; viimast võib 20—30 m kaugusel kuulda täiesti ning sosinal rääkimise puhul kuuleme tavaliselt ainult *s-e*. *n*-inessiiviga (*s*-iness. asemel) kaotaksime palju. Ka *paljud* ja *paljuid* puhul on raske vahet teha, kuid *sid*-lõpp on alati selge.

Lekt. J. V. Vēski: Hr. Lubi on lähtunud *s*-ide rohkusest eestis, kuid mõni häälik peab ju milgi prevaleerima, mõnes teises keeles jälle teine häälik. Liialduse ärahoidmiseks aga tuletatagu parem uusi sõnu, kus *s* ei esine, näit. *tõend* (pro *tõendis*), *arend* (=olevus, loom), *parand*, *suurend*. Terved deklinatsioonitüübid saame ilma *s*-ita. *Kuivatus*'e kõrval *kuivatis* peab olema ilma *s*-ita — *kuivati*. *Paljuid* asjus ühinen hr. Kasega. Seni on meil 2- ja 4-silbiseis sõnus mitm. part. *sid*-, 1- ja 3-silbiseis *id*-lõpuline. Kui nüüd ka 2-silbiseis sõnus tuleb *-id*, siis on kogu süsteem segi ja keeleõpetus muutuks palju raskemaks. Ka *i*-superl. puhul sellest tüübist kaoksid piirid. Igatahes vigu ei saa võtta reegli aluseks.

Prl. Jürgens: *s* on ettekandes isikliku maitse seisukohalt tulnud arutusele. Kuid tähtis on hoopis ilmeks ja tähenduse selge väljendus. *s*-iga liialdada pole mõtet, teda eriti kõrvaldada ka mitte.

Õpet. E. Schönborg: Üldreeglit 1—2 vea puhul ei tule üles seada. Kuid keeleteadlased võivad mitukümmend aastat võidelda mõne veaga, aga see viga võidab lõpuks siiski. Tuletagem meelde aastakümneid kestnud rasket võitlust *sarnase* vastu 'niisugune, säärane' tähenduses, mis praegugi pole veel lõppenud, samuti *helge* endist ja nüüdset tähendust; mitm. part. *summe* vastu on ka asjata võidelda. Täna küsimus puudutab peamiselt ainult sõna *paljuid*, viga, mida üldiselt tarvitatakse. See *paljuid* on ka kindlasti mugavam ning selle vastu tulemustega võidelda ei saa¹.

Mag. V. Ernits juhib tähelepanu sellele, et mõnikümmend a. tagasi alustati kauaaegset võitlust *-sid* kasuks, viimasel ajal aga võideldakse *-sid* vastu.

Prof. Mägiste vastab hr. Kase poolt vahepeal tehtud etteheidetele, nagu oleks hr. Lubi kaalumatult esitanud ettepanekuid, mis toovad keeleshädade, et referendi poolt on küsimust küll tõsiselt ja põhjalikult võetud ja palju vaeva nähtud, et sõnastikest kõiki sõnu välja otsida, mida reegli muudatus võiks puudutada.

¹ Teine, millele tuleks eluõigus anda, on *kirjuid*, sest *kirju* on ühiskeeles laialt kolmandavärteline (nagu *aasta*) ja selle käänamine teisevärtelise *piiga*-tüübi järgi — *kirjude*, *kirjusid* tundub loomuliku keeletunde seisukohalt väga raske keeleveana (nagu oleks *aastasid*!). *Kirju* tuleks kiiresti viia *aasta*-tüübi alla. Tema „ametliku“ välte muutmiselega rahvakeelse hääldamise alusel ei peaks olema raskusi. Näiteks olid alles hiljuti sõnad *põhjus* ja *tervis* põhja-eestilise häälduse alusel teisevärtelised ja nende mitmuse osastavaks olid kujud *põhjuseid*, *terviseid*. Siis aga määrati nad teise lokaalse hääldamise alusel kolmandavärtelisteks ning hakati käänama mitm. osastavas: *põhjusi*, *tervisi*, mis ka vähemalt kirjakeeles hakkab juba läbi minema. — E. Elisto.

Teine asi on, kas kaaludes samadele tulemustele on jõutud, millele teised on truuks jäänud. Hr. Kase põhjendus endise reegli kaitseks on kõigiti veenev. Pealegi teistes keeltes on *s*-i kõrval terve rida sama laadi häälikuid (*š, z, ž*), kuid meil on ainuke *s* ja sedagi kiusatakse taga. Mitmuse partitiivi õpetamisega on senigi olnud raskusi; raske oleks neid veel juurde tuua.

Hr. Veski: *sarnase* vastu pole võideldud asjata. Need, kes emne tarvitasid *sarnane*, nüüd seda enam tähenduses 'niisugune' ei tarvita (näit. Tuglas, või õpetajad koolides, kus *sarnased* on haril. ainult kolmmurgad). Ajakirjandus vaevalt midagi tarvitusele võtab, mis spetsialisti käes on kasutusel. *Helge* puhul on tegu sõnatähenduse muutusega, mida aegade jooksul ikka ette tuleb.

Hr. Schönberg: Ajalehekeel mõjub aga kõige enam ja viga saab esioiguse. Näit. *miljonit* käänatakse ametlikult *t*-ga, kuid üldsus hääldab seda kõrvalrõhuga teisel silbil ning ühes ajakirjandusega käänab ilma *t*-ta — *sed miljoni*.

Hr. Lubi: „Endised kolmesilbised“ on ainult teoreetiline nimetus, sest kõik siia alla kuuluvad sõnad pole olnud kolmesilbised. Vahe niikuinii pole selge. Ja kui *summaid* läbi ei lähe, siis *summi* võib ikkagi minna. Kõneleja avaldab lootust, et rahvas jääb tema poolt kaitstud vigadele truuks, kuni keelemehed peavad järele andma.

Koosoleku ametliku osa juurde asumisel tehakse kindlaks koosolijate kvorum, mis siin algul nimetatud.

Esimees prof. Mägiste loeb ette juhatus poolt koostatud motiivid, mille alusel juhatus esitab peakoosolekule ettepaneku osaliselt muuta AES-i murdekogude Eesti Keele Arhiivi deponeerimise lepingu teksti. Kõigepealt pole mingeid väljavaateid praeguse lepingu teksti alusel kokkuleppe saavutamiseks EKA juhataja prof. A. Saarestega. Teiseks on väljavaateid, et kogude ametliku deponeerimise järele need leiavad korraldamist ning kasutuskõlvulisemaks tegemist, ilma et AES-il edaspidi sellekohaseid kulusid tuleks kanda. Kolmandaks on nüüd arhiivi lahtiolek ja kasutamismõimalused peale arhiivi abijõu koha täitmist garanteeritud, sest Arhiiv on saanud endale palgalise ametniku. Aasta eest meil neid garantiisid polnud ja seepärast AES-i juhatus pidi järeleandmistega olema tagasihoidlikum.

Edasi esimees loeb ette uue lepinguteksti kava ning selle järele nimetab, mis siit on välja jäetud või mis juurde võetud. Selle järgi on välja jäetud kogude tulekindlustuse nõue, sest Ülikool kui riigiasutus ei kindlusta tule vastu ka omi varasid ega saa muidugi kindlustada deponeeritud. Nii võiks kõnesse tulla kindlustamine AES-i enese poolt, kuid selle on juhatus otsustanud eitavalt, sest tõelise väärtuse ulatuses pole see majanduslikult võimalik, väikeses väärtuses aga pole mõtet. Nimestikud murdekogude kohta on enamasti olemas, kuid väljaspool lepingut, ja neid täiendatakse igal aastal. Hindamisel võib aluseks võtta ainult seda, kui palju nende soetamine on maksma läinud, s. o. umbes 2½ miljonit senti 13 aasta kohta. (Ms. Soomes kulutab „Sanakirjasäätiö“ selleks ligi poole enam 1 a. jooksul). Lepingu ülesütlemist tõenäoliselt ei tufe, ja ülesütlemise tähtaeg (1 a.) jääb temas endiseks. Uued juurdetulnud kogud antakse üle igal a. korraga, mitte üksikult. Nende suhtes (alates a. 1935) maksab ülesütlemiseks 3-aastane tähtaeg. Lepingust peab jääma välja punkt, mille järgi AES-il oleks õigus tungiva tarbe korral pidada EKA ruumides oma asjaajamist ja juhatuses koosolekuid.

Hr. Lubi nimetab, et murdekogude tavalisel kindlustamisel pole mõtet, sest kogude hävimise korral pole saadava rahaga võimalik kogusid uuendada.

Prof. Mägiste täiendab, et õieti tuleks kogusid pidada tulekindlais kappides või erilises tulekindlas ruumis ja et tuleks raha koguda sellise ruumi muretsemiseks. Eelarves pole aga praegu midagi kinnisvara omandamiseks.

Hr. Schönb erg peab kindlustamist siiski tarvilikuks. Kui Ülikool ei kindlusta, peaks seda tegema Selts ise. Kivimajas oleks hädaoht väiksem kui praegu. Nimestikkudele oleks soovitatav hinnad juurde lisada, palju üksikud kogud soetamise ajal on läinud maksma.

Esimees ja asjaajaja nimetavad, et eelarves ettenähtud tuludest jääb õige suur osa laekumata ja et pole mingeid väljavaateid kindlustuskulude katmiseks. Pealegi on need kõige ebaproduktiivsemad kulud. Uue eelarve puhul muidugi tuleb need soovid juhtnööriks võtta.

Hr. Schönb ergi järgnev ettepanek, kindlustada AES-i murdekogud kuni järgmise aastakoosolekuni rahaliste võimaluste piires (s. o. kui neid võimalusi peaks leiduma), võetakse vastu ühel häälel.

Ette loetud deponeerimislepingu tekst võetakse esitatud kujul vastu ühel häälel (13 häälega) ning otsustatakse esitada allakirjutamiseks EKA juhatajale ning AES-i juhatasele.

Koosolek 10. veebr. 1935.

Seltsi esimees prof. J. Mägiste avab koosoleku ning tuletab meelde kahe päeva eest surma läbi lahkunud prof. emer. E. N. Setälä't. Teda kui AES-i auliiget mälestatakse väikse püstitõusmisega. Järgnevalt annab esimees ülevaate E. N. Setälä peatöödest ja teenetest soome-ugri keeleteadusele. Kadunu on alati töövõimeline olnud kuni viimase ajani ja tähtsad tööd on praegu jäänud pooleli. S. oli Kalevalaseltsiski juhtival kohal ning eelolevad Kalevala juubeli pidustused tunnevad tema puudumist raskesti. Tema teeneks tuleb lugeda ka murdeuurimise majanduslikku kindlustamist Soomes. Tutkimuslaitos (uurimisasutis) „Suomen Suku“ asub tema kodus, mis jääb temale ka püsivaks mälestusmärgiks.

Mag. P. Ariste esineb ettekandega *Huulte vonkehäälik eesti keeles*. Kõneleja käsitleb vastavate katselifoneetiliste uurimiste põhjal seni väheuuritud häälikut *ψ*, mida hääldatakse hobuse peamise või külmatunde jm. väljendamise puhul (kirjanduses harilikult *ptruu!*). (Ilmunud TÜ Toimetistes — *Acta et Comm. Univ. Tart.* BXXXIV.₂ ja äratrükina eelmainitud pealkirja all.)

Teise ettekandega — *Etümolooilisi arutlusi* — esineb prof. J. Mägiste, puudutades selles kassi nimetusi läänemere-soome keelis ja nende laenumisvõimalusi (ilmub edaspidi tõenäoliselt EK-s).

Hr. M. Lubi: Meil esineb isase kassi nimetusena ka *kõuts*.

Mag. V. Ernits mainib, et sagedasti kujunevad uued nimetused endistest deminutiividest (näit. poolas esineb sõna *matka*, kuid enamalt oli olemas ka *matj*).

Lõpuks mag. H. Rajamaa kutsub üles neid üksikuid Seltsi liikmeid, kes veel pole oma nime eestistanud, andma vähemalt oma nime eestistamiseks põhimõttelise nõusoleku allkirja Seltsile seks otstarbeks saadetud planketil.

Korraline peakoosolek 3. märtsil 1935.

Esimees prof. J. Mägiste avab 15-nda aastapäeva peakoosoleku ja nimetab, et 5 a. eest on antud pikemat ülevaadet Seltsi esimese aastakümne tegevusest. Sihtjooned on varemalt määratud ja välja kujunenud ning viimased 5 aastat on tegutsetud endistel alustel edasi.

Selle järele saab prof. Mägiste sõna pikemaks ettekandeks: *Kas on soome kirjakeele isa M. Agricola keeles eesti keele laen-elemente?* (Vt. EK 1935, lk. 48.)

Päevakorra ametliku osa juurde asumisel, kus tuleb arutusele juhataise tegevus, tuleb põhikirja § 19 märkuse järgi koosoleku poolt valimisele selle juhataja. Dr. P. Arumaa ettepanekul valitakse koosoleku juhatajaks dr. J. V. Veski. Protokollib Seltsi sekretär E. Elisto. Konstateeritakse, et häälteõiguslike liikmete üldarv koosoleku ajal on 31 [vana a. lõpul oli 51] ja et neist on koos 18. Seega on olemas kvorum igasuguste küsimuste otsustamiseks.

Esitatakse Seltsi tegevuse aruanded: E. Elisto kannab ette üldaruande 15. tegevusaasta kohta 1934, A. Kask Murde-toimkonna, E. Elisto „Eesti Keele“ toimetuse ja A. Tiitsmaa Nime-de-estistamise Toimkonna aruande (neid vt. EK-s 1935, lk. 36—40). Majandusaruande esitab laekahoidja E. Nurm. Selle tulude ja kulude arve bilanss 31. detsembril 1934 on olnud 4166 kr. 92 senti. Revisjonitoimkonna esindaja J. Ainelo teatab, et revideerimisel on leitud asjaajamine olevat korras.

Läbirääkimistel võtab sõna mag. G. Ränk, pidades aru, mis põhjustel on raamatujuubeli puhul kavatsatud välja anda just vana lauluraamatu, aga mitte mõni (näit. Göseken'i või Hupel'i) grammatika ühes sõnastikuga, mida keeleteadlased ja keeleteaduse üliõpilased saaksid kasutada. Selle kulude katmiseks võiks pöörduda kas või näit. hr. Riggivanema poole. Aruandeis oleks tarvis esitada võrdluseks ka eelmise a. andmeid, et näha, kas mitte tegevus pole läinud tagurpidi.

Prof. Mägiste: Lauluraamatu puhul oli lootusi, et Konsistorium kannab pooled väljaandmise kulud ja kogub eeltellimisi, kuna grammatikat ta kindlasti ei toetaks. Kõnealuse lauluraamatu tekst on puht-estikeelne ning temast on säilinud ainult paar eksemplari. Kui Konsistoriumi toetus ära langeb, mis ka tõenäoline, kaldutakse loomulikult mõne gramm. poole.

Sekretär E. Elisto: Trükitud aruandes esineb harilikult võrdlused rohkem kui suuliselt ette kantakse, kuid tähtsamad on siingi esitatud. Üldkoosolekuid ja ettekandeid on l. a. olnud sama palju kui eelmisel a., juhataise koosolekuid on viimasel a. peetud 27 (lisaks veel mitmesuguste erikomisjonide istungid); eelmisel a. neid oli 16. Nii oleks tagurpidi-minekut raske konstateerida. Juhataisele ja komisjonidele tulnud tööhulk on tavalisega võrreldes muutunud kahekordseks.

Prof. Mägiste: Murdeuurimise alal on kulutused vähenenud, sest need on jäänud eelarve piiridesse, kuna eelmisel aastal oli siin raskeid ülekulutusi tehtud. Toetuste piirides on aga võimata rohkem kulutada. Varukapitali ei saa lõpuni ära tarvitada, sest toetused tulevad nii hilja (tagantjärele) kätte, et Selts ei saaks üldse tegutseda, kui kõik oleks ära kulutatud. Pealegi varukapitali on Seltsi asutamisel kogutud kap. enese põhikirja alusel, osalt jätkuvaiks eriotstarbeiks.

Õpet. Ainelõ: Toetuse kogumise lehtedel olid küll omad põhimõtted, kuid murdeuurimiseks võiks sealt laenata ja iga kord tagasi panna, kui uued toetused laekuvad. Juhatus võiks asja kaaluda.

Prof. Mägiste: Seda teed ongi alati käidud, sest muidu oleks jooksev töö jäänud seisma. Kuid toetusi laekub alati vähem kui elarves ette nähtud ja nii suurenevad puudu jäägid alatasa.

Aruanded kinnitatakse ühel häälel.

Eelarve 1935. a. kohta esitab laekahoidja E. Nurm. Selle järgi on kulud ja tulud ette nähtud tasakaalus 8555 kroonil.

Hr. Ränk teeb ettepaneku, et e. raamatuaasta puhul kavatsatud vanaaegse teose anastaatiline trükk antaks välja Eestis, sest meil on tegu eesti raamatu juubeliga ning meie oma trükikojad peavad sellega hakkama saama. Kapital jääks siis Eestisse.

Hr. Nurm: Elarves on Kultuurkapitali summa suurem, kui seni on saadud, sest seal on ka ette nähtud riigivanemalt loodetud toetus vana teose väljaandmiseks.

Prof. Mägiste ja mag. Ariste võtavad veel sõna murdekogude hindamise, kontrollimise ja korraldamise asjus, missugused tööd nüüd teataval määral võiksid üle minna E. K. Arhiivile. Asja lahendamine jäetakse juhatuse hooldeks.

Eelarve võetakse vastu esitatud kujul ühel häälel.

Valimised. Põhikirja järgi on juhatus vähemalt 7-liikmeline. Kahel viimasel aastal on seal olnud 9 liiget.

Hr. Ränk arvab, et juhatuse liikmete arv on liiga suur, et nende koos olles läheb palju aega raisku ja et 2—3 inimest võiksid sellesama töö ära teha.

Prof. Mägiste nimetab, et mida rohkem on mõtteavaldajaid koos olnud, seda kergemalt on saadud keelelisi küsimusi lahendada. Suuremad küsimused on aga antud selleks loodud 3-liikmeliste erikomisjonide kätte, ning nende moodustamiseks on juhatusel liikmeid enim kui liiga olnud.

Otsustatakse juhatusse valida 1935. a-ks 9 liiget.

Juhatuses kandidaatide ülesseadmisel keeldub prof. Mägiste esimehe kohale kandideerimast ning paneb sinna ette prof. Saareste. Murdekogude deponeerimisleping on nüüd pärast muutmist ligi 100% ulatusel S. soovidele vastav, nii et temal pole mingeid takistusi Seltsi juhtimisele tagasi tulemisel.

Hr. Ränk teatab, et tema on volitatud siin koosolekul prof. Saareste nimel esinema ja et viimane kandideerimast keeldub, sest teda on läinud aastakoosolekul sellega haavatud, et deponeerimislepingu ja muu juhatuse tegevuse arutusele asumisel on tema asemel koosoleku juhatajaks valitud lektor Veski, kes abiesimehena oli samuti juhatuse liige kui tema.

Prof. Mägiste nimetab, et praegune aastakoosolek on talitanud samuti ja et tema pole sugugi haavunud. Põhikirja järgi tuleb edaspidigi nii käia (§ 19 märkus).

Hr. Ainelõ: Koosolek on iseene se peremees ja võib valida juhatajaks, keda ta tahab, kas väljastpoolt juhatust, juhatuse liiget või koguni esimeest ennast. Koosolek pole põhikirja järgi käies kedagi haavanud.

Hr. Ränk arvab, et siis tuleks õiendada, et sellega pole tahetud haavata. Ometi, kui valitakse koosoleku juhatajaks keegi teine, siis peaks see olema väljastpoolt juhatust, kes võiks olla erapooletu.

Hr. Ariste teatab, et prof. Saareste on palunud oma kandidatuuri maha võtta, kui tema isiku ümber tekib läbirääkimisi.

Prof. Mägiste: Läbirääkimised on olnud ainult tema juhatusse tuleku poolt ning temal pole mingit põhjust keeldumiseks.

Hr. Ränk oma viimases sõnas palub igaks juhuks A. Saareste kandidatuuri maha võtta, missugune ettepanek aga kui koosoleku arvates täiesti põhjendamatu jäetakse arvestamata.

Mag. A. Reisman-Raun esitab ettepaneku: „Praegune aastakoosolek leiab, et läinud aastakoosolekul koosoleku juhataja valimisel on talitatud põhikirja kohaselt, kui juhatuse tegevuse arutamise puhuks on koosoleku juhatajaks valitud esimehe asemel teine isik ja et sellega pole tollaegset esimeest prof. Saarestet sugugi tahtetud haavata.“ Ettepanek võetakse vastu ühel häälel. Asutakse valimistele.

Juhatusse valitakse kinnisel hääletamisel 1935. aastaks (häältearvu järjekorras): esimeheks prof. A. Saareste, teisteks liikmeteks: prof. J. Mägiste, lektor dr. h. c. J. V. Veski, prl. mag. L. Tohver, korrektor E. Elisto, õpet. mag. H. Rajamaa, mag. P. Ariste, õpet. A. Kask ja üliõp. Felix Oinas. Asemikkudeks jäävad üliõp. R. Aegna, õpet. E. Nurm ja üliõp. O. Madisson-Madivere.

Revisjonikomisjoni valitakse kinniselt tegevliikmeist hr-d J. Ainelo ja K. E. Sõõt, toetajaliikmeist prov. A. Imelik. Asemikkudeks jäävad tegevliikmeist hr. E. Schönberg, toetajaliikmeist adv. O. Rütli.

Murdetoimkonna juhataja kohale kandideerimast senine juh. prof. Mägiste keeldub. Juhatajaks valitakse prof. A. Saareste, teisteks liikmeteks hr-d J. Mägiste, P. Ariste, A. Kask ja G. Ränk. Asemikeks jäävad F. Leinbock ja P. Palmeos.

„Eesti Keele“ toimetusse valitakse peatoimetajaks ühel häälel prof. J. Mägiste, kuigi ta keeldub; liikmeteks ühel häälel lekt. J. V. Veski ja E. Elisto. Asemikkudeks valitakse hr-d P. Ariste ja H. Rajamaa.

Nimede-eestistamise toimkonda valitakse ühel häälel hr-d J. Ainelo, A. Tiitsmaa, Joh. Aavik, J. V. Veski, E. Sitska ja M. Lubi.

Pärast valimisi avaldab senine esimees prof. Mägiste tänu kauaaegsele Seltsi laekahoidjale hr. E. Nurmele senise pideva ja hoolsa töö eest, kelle teeneid ja kogemusi tänane koosolek pole teadnud hinnata.

Hr. Ainelo soovib samme astuda perekonnanimede teaduslikuks uurimiseks, nagu ta varemalt soovitanud.

Läbirääkimistel avaldatakse veel üksmeelselt soovi, et AES-i juhatus pöörduks Siseministeeriumi poole kirjaga, mis (E. Elisto, J. Ainelo ja J. Mägiste ettepanekuil) sisaldaks järgmised soovid: 1) et ka endisi, põliseid perekonnanimesid lubataks kaitseregistrisse kanda, 2) et kaitseregistri maksu (25 kr.) alandataks, 3) et protestimine oma nime kaitseks oleks tempelmaksuvaba (sest kaitsja näeb isegi vaeva RT jälgimise ja protestide kirjutamisega) ja 4) et Nimede-eestistamise Keskbüroo võtaks enese hooleks halbade nimede vastu protestimise. Peale selle jäetakse veel juhatuse arutada, kas sobib anda ühele isikule kahte või mitut eesnime.

E. E.

Mitmesugust.

Linnapea.

Meil on pääsenud ametlikku tarvitusse nimetused: *riigivanem*, *alevivanem*, *vallavanem* ja kuuldavasti ka maaomavalitsuse korraldamise seaduses võetavat tarvitusele nimetus *maavanem*.

Nimetus *vanem* ülema, pealiku või juhi tähenduses on eesti keeles õige muistne. On kindlaid teateid teatud maa-ala *vanemaist*, näit. *Lehola vanem Lembitu*, niisamuti on andmeid *malevavanemaist*, *külavanemaist* jne.

Vanem ühenduses *Riigivanem* on fikseeritud praegu kehtivas põhiseaduses presidendi tähenduses *vallavanema* analoogial (ka *vallatalitaja* ~ *-tallitaja* on laialt tuntud). Selle kõrval tundub täiesti ebakohatuna, otse võõrkehana nimetus *linnapea*. Teame, see on täpne tõlge vene terminist *городско́й голова* ja sel nimetusel on ka teatud traditsioon, kuid selle kauemaks säilitamiseks ei ole mingit tarvidust. Juba ühtluse pärast oleks soovivat tema asemel tarvitusele võtta nimetus *linnavanem*, siis oleks meil kindel nimetuste süsteem: *Riigivanem*, *maavanem*, *linnavanem*, *alevivanem*, *vallavanem*, (*külavanem*).

Sellepärast oleks küll viimane aeg *linnapea* asendada nimetusega *linnavanem*. Kuigi see nimetus esialgu tundub harjumatu (näit. *viibisime vastuvõtul hr. linnavanema juures*), kuid selle eesti keelele nii omase nimetusega harjutakse kindlasti õige pea.

H. Rajamaa.

Härra, proua, preili.

Mõni aeg tagasi saabus Akad. Emakeele Seltsile Eesti Haridusliidu kaudu Kullamaa Haridusseltsi poolt 16. märtsil s. a. vastuvõetud otsus, et igapäevasest tarvitusest kõrvaldataks sõnad „härra“, „proua“ ja „preili“, sest et „nende sõnadega on titreeritud eesti rahva ajaloolisi vaenlasi“. Lõpuks soovitakse, et eelpoolmärgitud „viisakusnimele asemele tuleksid võtta või leiutada teissugused nimetused, millised oleksid rohkem eestipärasemad“.

See otsus vastava sooviga oli kaalumisel AES-i juhatuses, kus leiti, et viisakusnimele *härra*, *proua* ja *preili* asemele uusi, eestipärasemaid leida võib olla tarvilik, kuid praegusel silmapilgul ei ole see võimalik paremate ning kohasemate sõnade puudusel.

Küsimus on siiski väärt, et selle juures pisut peatuda. Väide, et „nende sõnadega on titreeritud eesti rahva ajaloolisi vaenlasi“, on õige, kuid see ei saa veel olla põhjenduseks nende sõnade keelest väljatõrjumiseks, kui seda ei sunni tegema mõned muud kaalutlused. Näit. sõna *saks* on esialgselt tarvitatud meie ajaloolise vaenlase kohta, kuid poliitilise olukorra muutudes see sõna on saanud esialgselt pisut erinevama, „ajakohasema“ tähendusvarjundi ja on seega meie keeles mitmeti tarvilik sõna.

Tõsi küll, sõnad *härra*, *proua*, *preili* on saksa päritoluga (< *Herr*, *Frau*, *Fräulein*), kuid need on kodunenud mitte ainult meil, vaid ka soome keeles (Skandinaavia kaudu): *herra*, *rouva* (*preili* vastena esineb soomes *neiti*). Pealegi on need sõnad eesti keeles pisut muutunud oma esialgselt algkujult (vrd. *proua*, *preili*), mistõttu me võime neid pidada küllalt eestipärasteks (veel vaevalt paarkümmend aastat tagasi oli üldine kuju *herra*). Teisest küljest ei ole

nende asemele uute leidmine kuigi kerge. Meie iseseisvuse algaastail tarvitati kord õige laialt nimetust *isand*, kuid nüüd on selle esinemine tähenduses 'härä' muutunud üsna haruldaseks. *Isandal* on täita eesti keeles hoopis teine tähendusfunktsioon. Algselt on see tähendanud 'peremees', 'valitseja' (vrd. sm. *isäntä* = peremees). Seda näeme ka üldiselt levinud lauses: „oleme elanud vööraste isandate võimu all“. Hiljem on sellele sõnale lisandunud ka teisi tähendusvarjundeid (vrd. ms. lauset „seal oli näha isandamoodi mehi“), kuid tähendusvarjundit 'härä' ei ole märgata võidud. Kui siiski hakata tarvitama *isand* tähenduses 'härä', siis peaksime ka *emanda* tähenduses 'proua' tarvitusele võtma. Kuigi *emand* on algsemalt vahest tähendanud perenaist (vrd. sm. *emäntä* = perenaine), ometi on sellelgi sõnal isesugune tähendusvarjund, ja tähenduses 'proua' tarvitusele võtmise on vaevalt mõeldav.

Mõeldavam ning võimalikum on *preili* asemel tarvitada *neiu* (või koguni *neid*, om. *neiu*), mille esinemine on praegugi üsna harilik.

Meie keele korraldamistöös on praegu päevakorras palju tähtsamaid ja rahvusliku ülesehituse töös olulisemaid ülesandeid, kui jõupingutused *härä*, *proua* (ja *preili*) uute sõnadega asendamiseks.

Millega sugugi nõustuda ei saa, see on *härä* lühendamine kirjas *hra*-kujul, mida tuleb lugeda veaks. Õige on *hr*.

H. Rajamaa.

Toimetusele ja AES-ile saadetud kirjandust 1934.

Virtittäjä 1934, vihud 1—4. Sisuks ms.: U. Harva, Kalevala ja kansallinen kulttuurimme (2). E. A. Saarimaa, Huono Kalevalan opetusmenetelmä (2). L. Posti, Vatjan ja viron *a-*, *a*-monikon alkuperästä (2). T. Nurmela, Sanojen ja sanaryhmien painotuksen merkityksestä suomen kielessä (2). K. Nieminen, Tyylistä ja tyylin tutkimisesta (4). M. Haavio, M. J. Eisen (4). Kirjanduse ülevaateist ms.: V. Ruoppila: *M. Airila*, Viron kielen *oratio obliqua*'sta (1). A. Penttilä: *M. Rapola*, Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin (1). I. Kohtamäki: *G. Ränk*, Peipsi kalastusest (3). Õigekeelsuse alalt ms.: H. Impivaara ja E. A. Tunkelo, Oikeinkirjoituskysymys: *sh vai š?* (3). Kotikielen Seuran vuosikertomus (3).

Suomalainen Suomi 1934, nr. 4—6. Sis. ms. M. Haavio, K. Päts.

Õiendus.

AES-i tegevuse ülevaate tarvis 1934. a. peetud ettekannete nimesliku alfabeetmisel on välja langenud sedelike järgmise tekstiga, millega siinkohal vastavat nimestikku (vt. s. a. EK, lk. 36) täiendatakse:

Õp. J. Ainelu, AES-i lähemad ülesanded nime eestistamisel. (Kokkuvõtet ja läbirääkimisi vt. EK-s s. a., lk. 87—88.)

Vastavalt tuleb siis sealsamas lugeda, et ettekandeid on l. a. peetud 9 isiku poolt 11 ja et esinenud on ms. 3 eesti keele õpetajat. Ettekandeist puudutasid praktilisi küsimusi 5.

*

Toimetusest olenemata põhjustel ja tarvidustel (vt. ka siinsamas lk. 71 keskel) ilmub käesolev EK kaksiknumber mai lõpu asemel juunis.

Vastutav toimetaja: Juulius Mägiste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijaile, tõlkijaile ja kõigile keeletarvitajaile. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Nimede-eestistamise kirjandust.

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Keskbüroo, Vene 23—9, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

*

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises. W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.
Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*'i ja selle tuleliste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandelt ms. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud EESTI NIMI (vt. ülal).

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XIV aastakäik, 1935)

ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., det.; kaksiknumbri korral teise numbriga tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XIII aastak., 1930—1934, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudelt raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1935. aastakäigu tellijale annab AES võimaluse osta EK kuut esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. ja à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimedede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55 (peatoimetaja).

Tähelepanu! Nimede-eestistamise kirjandust vt. eelmisel lk-l.